

לו אַתְּ-כַסְפְּךָ לֹא-תִתֶּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ
 וּבְמִרְבִּית לֹא-תִתֶּן אֶכְלָךְ: לַח אֲנִי
 יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר-הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם
 מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְתֵת לָכֶם אֶת-אֶרֶץ
 כְּנָעַן לְהִיּוֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים: ׀ שְׂשִׁי
 רַבִּיעִי כִשְׁהֵן מַחֻבְרִין לֹט וְכִי-יִמּוֹךְ אַחִיד עִמָּךְ
 וְנִמְכַר-לָךְ לֹא-תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדַת עֶבֶד:
 מִכְּשִׁכִּיר כְּתוֹשֵׁב יְהִי עִמָּךְ עַד-שְׁנַת הַיָּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ:

לו ית כספך לא תתן לה
 בחבוליא וברביתא לא תתן
 מיכלך: לח אנא יי אלהכון די
 אפקית יתכון מארעא
 דמצרים למתן לכון ית
 ארעא דכנען למחוי לכון
 לאלהא: לט וארי יתמספן
 אחוד עמך וינדבן לך לא
 תפלח בה פלחן עבדין:
 מ פאגירא כתותבא יהי עמך
 עד שתא דיובלא יפלח עמך:

תו"א (לו) את כספך. ז"מ ס: סא. ירושלמי ז"מ פ"ה ה"א. (לח) לתת לכם את ארץ כנען. כמוצות קי: (לט) וכי ימוך אחיד. קידושין כ. ז"מ עא. ערסין ל: (מ) עד שנת היובל יעבוד עמך. קידושין עז. ערסין כט.

רש"י

שפתי חכמים החדש

(לח) אשר הוצאתי וגו'. והצחנתי צין צכור לשאינו
 צכור, חף אני יודע ונפרע מן המלוה מעות לישראל
 ברבית ואומר של נכרי הם (צנא מניעא סא:). דבר אחר,
 אשר הוצאתי אחסם מארץ מצרים, על מנת שתקבלו
 עליכם מלותי, ואפילו הן כצדות עליכם (רסא מו"ס):
 לתת לכם את ארץ כנען. צשכר שתקבלו מלותי:
 להיות לכם לאלהים. שכל הדר צארץ ישראל אני
 לו לאלהים, וכל היוצא ממנה כעוצד עצודה זרה^פ (כמוצות

פ טעם זה ידוע, כי ארץ הקדושה היא לה', כמו שכתוב (יחזקאל לו ס) 'עם ה'
 אלה ומארצו יצאו, לפיכך הדר בארץ ישראל הקב"ה הוא לו לאלקים. וכל הדר
 בחוצה לארץ כאילו עובד עבודה זרה, ומטעם כי מאחר שהוא בארץ אשר היא
 נתונה תחת יד השרים העליונים, הדר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה, כי
 'ברוב עם הדרת מלך' (משלי יד כח), והדר בחוצה לארץ הוא מהדר ומפאר
 לאלהי נכר הארץ (גו"א): פא *ד'אחר שש מאי בעי גביה, שהרי יוצא בשש
 (גו"א): פכ דארבעה קראי כתיבי, חד 'עד שנת היובל יעבוד עמך', ואוקמוה
 במוכר עצמו שפגע בו יובל קודם שש. וחד 'ושב אל משפחתו' (פסוק מא)
 ואוקמוה במכרוהו בית דין שפגע בו יובל קודם שש. וחד 'ואיש אל משפחתו
 תשובו' (פסוק י) ואוקמוה בנרצע שפגע בו יובל קודם שש לרצעתו. וחד 'ועבדו
 לעולם' (שמות כא ו) ואוקמוה בנרצע שפגע בו יובל אחר שש לרצעתו, כדאיתא
 בפרק קמא דקידושין (טו). (רא"ם):

קי: מו"ס): (לט) עבודת עבד. עצודה של גנאי שיהא ניכר זה כעבד. שלא יוליך כליו אחריו לצית המרחץ,
 ולא ינעול לו מנעליו (מו"ס): (מ) כשכיר כתושב. עצודת קרקע ומלאכת אומנות, כשאר שכירים התנהג
 זו: עד שנת היובל. אס פגע צו יוצל לפני שש שנים^פ, היוצל מוציא^פ (רסא קידושין טו):

אבן עזרא

עם כל הפרשה הנזכרת בעבור גאולת הארץ. והזכיר פרשת
 ומטה ידו עמך (שס), בעבור שזכיר הישראלי, שיהיה לו צורך
 רב עד שימכור עצמו שיצא ביובל. והנה כל פרשת הסדר דבקה:
 (צט) ונמכר לך. הוא מעצמו, או גנב ממך ומכרוהו בבית דין:

והתרבות (פסוק לו). גם מ"ם מרבית (שס) נוסף, כמו מ"ם נאבן
 משפית (להלן כו א): (צח) וטעם אני ה' אלהיכם אשר
 הוצאתי אתכם מארץ מצרים. שהייתם גרים, והנה נתתי
 לכם אחוזה. והטעם דבק עם גר ותושב וחי עמך (פסוק לה), גם

דעת זקנים

רשב"ם

(צח) לתת לכם את ארץ. כדאמרין בשלהי מסכת כתובות (קי):
 לעולם ידור אדם בארץ ישראל ואפילו בעיר שרובה עכו"ם, ואל ידור
 בחוצה לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל, שכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, שנאמר להיות לכם לאלהים, וכן דוד הוא אומר
 כי גרשוני היום וגו' (שמואל א' כו יט):

(צט) עבודת עבד. לרדומו צפוך כעצד כנעני:
 כדאמרין בשלהי מסכת כתובות (קי):
 לעולם ידור אדם בארץ ישראל ואפילו בעיר שרובה עכו"ם, ואל ידור
 בחוצה לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל, שכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, שנאמר להיות לכם לאלהים, וכן דוד הוא אומר
 כי גרשוני היום וגו' (שמואל א' כו יט):

רמב"ן

כט טו) הָכִי אָחִי אֶתָּה וְעַבְדְּתָנִי חָנָם הַגִּידָה לִּי מַה מִּשְׁפָּרְתָּךְ:
 וּבִתְלוּת כְּהֵנִים, כשכיר, מה שכיר בְּיָמוֹ תִּתֶּן שְׂכָרוֹ (דברים
 כד טו), אף זה ביומו תתן שכרו. כתושב, מה תושב
 בטוב לו לא תוֹנְנוּ (שם כג יז), אף זה בטוב לו לא תוננו. יהיה
 עמך, עמך במאכל עמך במשתה עמך בכסות נקיה וכי:

(צ) וטעם כשכיר כתושב יהיה עמך. שלא יהיה עמך
 בביתך כעבד, אלא כשכיר שנה, שהוא הנשכר
 לעבודת בני חורין ולא יכבדו עליו, או כתושב, שדרך
 התושבים הבאים לגור בארץ שיעבדו את בעל הבית אשר הם
 מתגוררים עמם לרצון להם, כענין יעקב עם לבן שאמר (כדאשית

יונתן בן עוזיאל

ירושלמי

לו עמי בני ישראל ית כספיון לא תתנון ליה
 בשערין וברבין לא תתנון עיבוריכון: לה אגא
 הוא יי אלהכון דפרקית ואפיקית יתכון פריקין מן ארעא דמצרים מטול למתן לכון ית ארעא
 דכנען למתני לכון לאלהא: למ וארום יתמספן אחונך עמך וינדבן לך לא תפלח ביה הי כנימוסי
 פולחנות עבדיא: מ הי כאגרא הי כתותבא ייה עמך עד שתא דיובלא יפלח עמך:

ביאור יונתן

(א) עיבוריכון. תבואותיכם. ראה תו"כ: איהו 'תרבות', המרבה בפירות. כיצד לקח הימנו חיטים מדינר זהב לכור, וכן השער, עמדו חיטים בשלשים דינרים, אמר לו תן לי חיטי שאני מוכרם ולוקח אני לו בהן יין, אמר לו והרי חיטיך עשויות עלי בשלשים דינרים והרי לך אצלי בהם יין, ויין אין לו, אם יש לו חייב ליתן לו. ע"כ. [ואונקלוס תרגם 'מיכלך', ובת"ר 'מונתן'].

(ב) כשכיר. ב' במסורה. קשכיר פתושב יתנה עמך. ואידך עד יתצה קשכיר ימו (איוב ד ט). רמו למה שאמרו החכמים (כ"ט י) פועל חזרו אפילו בחצי יום. פירוש 'שכיר יהיה עמך' עד שירצה, ואפילו ביומו אם ירצה יחזור:

בעל הטורים

(א) את כספך. ולא כספו של גוי, וכן אמרו רבותינו ז"ל (תוספתא בבא מציעא פ"ה ה"ח) גוי שמנה את ישראל סנטר על מעותיו, מותר לישראל אחר ללוות ממנו ברבית: (ב) אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים. בהיותכם שם גרים: (ג) כשכיר כתושב יהיה עמך. שניהם שכירים, אלא ששכיר הוא שכיר יום ותושב הוא שכיר שנה. וכשם ששכיר יום אי אתה יכול לשעבדו עבודה כן תושב לא תעבוד בו עבודת פרך, ולא יהא חילוק בינו ובין השכיר: עד שנת היובל יעבוד עמך. למעלה (פסוק י) וקראתם

ספורנו

חזקוני

(א) להיות לכם לאלהים. שיהיה המלכות הממון ממנו מושג צין כולכם, ולכן ראוי שיהיה סדר המדינות כסם צאופן שמולו כולכם לחיות זה עם זה, ומעזרו זה את זה להשלים הממון: (ב) כשכיר כתושב יהיה עמך. הקנו קנין שש שנים יהיה עמך קשה בעיניו, שהרי יחזור בו מיד דפועל חזרו בו אפילו בחצי היום, עד שנת היובל יעבוד עמך. למעלה (פסוק י) וקראתם

אור החיים

ואמר את כספך וגו'. כאן פירש מה הוא הנשך והרצית אשר מחשיכים אורו. את כספך, הם הדברים שהאדם כוסף צעולם הזה לדברים הנדמים, לא תתן לו בנשך. כי כשאלים משלים מאות נפשו הצהמית ומטעים רוחו מכסופיו, הוא נשך צזה ומטיל צו ארס החטא. ואמר ובמרבית לא תתן אבך, פירוש, אפילו אבך שהוא דבר שהורשית לאכול, לא תרצה צו, כי כשאלים הולך אחר גרונו ויטה גבול התאוה שצו למותרות, צוה יחשיך אור הנפש. כי כשזה קם זה נופל, כשמרצה תאצון המורגש מתמעט תאצון הרוחני, והוא מאמר הכתוב (משלי יג כה) צדיק אכל לשבע נפשו, לא להנחת המרגש: ואומרו אני ה' וגו', פירוש, והגם שאני אומרו לכס להוציא אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ ארץ בנינו, לא לאכול מטובה ולשצוע מפריה הוא המלכות, אלא להיות לכם לאלהים, הוא עיקר הארץ. ואמרו ז"ל צמורת כהנים זה לשונם: כל היושב צריך ישראל מקבל עליו עול מלכות שמים: (פ-טג) וכי ימוך אחיך וגו'. פרשה זו תרמונו למה

בלי יקר

ואינן עולין אם תחשוב להרבות הונך בנשך ותרבית. ומטעם זה נאמר (פסוק לו) את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך, לא הזכיר לשון 'לו' אצל המרבית כמו שהזכיר אצל הנשך, לפי שהנשך לבד לו ללוה, אבל המרבית אינו לו ללוה אלא למלוה: ועל כן הזכיר אצל התרבית 'אכלך' ולא אצל הנשך, לפי שהמלוה חושב להרבות הונו ומאכלו, כי לשון 'אכלך' אינו שייך כי אם על המלוה החושב לאכול מן הריבית, ולשון 'נשך' שייך יותר בכסף, כי אין דרך העולם ליתן סאה חיטיך על מנת שיוסיף לו קב בכל

שבוע, אלא בבת אחת קוצב לו ליתן חמשת סאה בעד ארבע, ואם כן מרגיש הוא חסרונו מיד ואינו דומה לנחש הנושך שריטה קטנה, אבל בכסף המנהג להוסיף פרוטה בכל שבוע והוא דבר שאינו מרגיש בו:

ואמר (שם) וחי אחיך עמך, כי גם אתה תיה תתקיה, לפי שנאמר ביהזקאל (יח יג) בנשך נתן וגו' וחי לא יתקיה, לפי שקפח פרנסתו של זה דומה כאילו המיתו, על כן גם הוא חיה לא יחיה, אבל המסייע למחיתו דין הוא שחיה יחיה גם הוא, לכך נאמר וחי אחיך עמך:

מא ויצא מעמך הוא ובניו עמו ושב אל-משפחתו ואל-אחוזת אבותיו ישוב: מב כי-עבדתי הם אשר-הוצאתי אתם מארץ מצרים לא ימכרו ממכרת עבד: מג לא-תרדה בו בפרך ויראת מאלהיך: מד ועבדך ואמתך אשר יהיו-לך מאת הגוים אשר סביבתיכם מהם תקנו עבד ואמה: מה וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו וממשפחתם אשר עמכם אשר הולידו בארצכם והיו לכם לאחזה: מו והתנחלתם אתם לבניכם

מא ויפק מעמך הוא ובנוהי עמה ויתוב לזרעיתה ולאחסנת אבהתוהי יתוב: מב ארי עבדי אנון די אפקית יתהון מארעא דמצרים לא יזדבנון זבון עבדין: מג לא תפלח בה בקשיו ותדחל מאלהיך: מד ועבדך ואמתך די יהון לך מן עממיא די בסחרניכון מנהון תקנון עבדין ואמתן: מה ואף מבני תותביא ערליא דדירין עמכון מנהון תקנון ומזרעייתהון (ג"א ומזרעייתהון) דעמכון די אתילידו בארעכון ויהון לכוון לאחסנא: מו ותחסנון יתהון לבניכון

תו"א (מא) ויצא מעמך. קידושין כג. ושב אל משפחתו. קידושין טו. כ"א: ז"מ ע"א. מכות יג. (מב) לא ימכרו ממכרת עבד. סנהדרין פו. (מה) וגם מבני התושבים. יצמות מו. ע"א: סוטה ג: גיטין לו: קידושין סו: אשר הולידו בארצכם. ירושלמי יצמות פ"ח ה"ג. (מו) והתנחלתם אותם. מגילה כג: כמזות מג: מיר ס"א: גיטין לט. קידושין טו: כג: ז"צ קי: ירושלמי דמאי פ"ה ה"א, כמזות פ"ד ה"א, ה"ב, גיטין פ"ד ה"ט, קידושין פ"א ה"א, ה"ג.

רש"י

שפתי חכמים החדש

(מ"א) הוא ובניו עמו. אמר רבי שמעון, אם הוא נמכר, בניו מי מכרן, אלא מכאן שרבו חייב צמזמות בניו (קידושין כג). ואל אחוזת אבותיו. אל כבוד אבותיו (קידושין כג). ואין לזולו על כך (כ"א מכות יג. ומו"ס): אחוזת. חזקת (ש"ס): (מ"ב) כי עבדי הם. שטרי קודם (מו"ס): לא ימכרו ממכרת עבד. זהכרזה, כאן יש עבד למכור, ולא יעמידנו על אפן הלקח (ש"ס): (מ"ג) לא תרדה בו בפרך. מלאכה שלא לזרוך, כדי לענותו. אל תאמר לו, הקס לי את הכוס הזה והוא אינו כריך, עדור תחת הגפן עד שצבא. שמא תאמר, אין מכיר בדבר אם לזרוך אם לאו, ואומר אני לו שהוא לזרוך, הרי הדבר הזה מסור ללזך, לכן נאמר זו ויראת מאלהיך (מו"ס): (מ"ד) ועבדך ואמתך אשר יהיו לך. אם

פג פ"א בסתם בנין קמיירי, אלא בבנין שהאב חייב במזונות, דהיינו עד שיהיו בני שש (קצ"מ, ראה א"ש): פד ו"א אל אחוזת קרקעותיו, דאם כן 'אבותיו' דכתיב בקרא למה לי, ועוד הא לאו במוכר אחוזתו קמיירי. אלא בכבוד אבותיו הוא, כלומר שלא יזולו אותו שהוא עבד (מנח"י, וראה ר"א"ס): פה *פירוש, כיון דשטר קנייני שקניתיים לי לעבדים קודם לשטר של אותו שנמכר לו, הרי שטר של רבו בטל לגבי שטרי ואין קנייתו קניה, ולפיכך יוצא מתחתיו ושב אל משפחתו כאילו לא נמכר (ר"א"ס): פו נראה דמן הפסוק מוכח שיש כאן קושיא, דהיינו ואם תאמר וכו', דאם לא כן קשה למה אמר 'ועבדך' בוא"ו, דהיינו שמחובר למעלה, ולמה לי זה, לכך פירש שיש כאן קושיא ותירוץ (ד"ר): פז ואם תאמר, למה צריך רש"י לפרש אותם תקנו. ויש לומר, אם לא פירש כן, הייתי אומר אם היו להם עבדים הנמכרים להם, אותם עבדים תקנו מהם, לכך פירש רש"י 'אותם תקנו', כלומר הם עצמם תקנו. ועוד יש לומר, לכך פירש רש"י אותם תקנו, רוצה לומר האבות של בנין מותר לקנות, וכל שכן בניהם שמתרים לקנות, אבל אי פירוש של 'מהם' כמשמעו, הייתי אומר פירוש מן האבות מותר לקנות הבנים, אבל האבות עצמן אסורין לקנות לעבדים, לכך פירש 'מהם תקנו' אותם תקנו, אפילו האבות עצמן מותר לקנות כמו הבנים (מנח"י). ואם תאמר ולמה לא פירש רש"י זה לעיל (פסוק מד) גבי 'מהם תקנו עבד ואמה'. ויש לומר, דלעיל לא צריך רש"י לפרש מידי, לפי שהכתוב גופיה מפרש והולך 'מהם תקנו עבד ואמה', אבל כאן שלא כתיב בפסוק מידי בתריה, ולא ידענן אהיבא קאי 'מהם תקנו', דלמא קאי אבהמות והכי פירוש מהם תקנו בהמות,

תאמר, אם כן בני אשתמש¹³, בעבדי איני מושל, בצאמות איני נוחל, שהרי הזהרתני לא תתיה פל נשמה (דברים כ טו), אלא מי ישמשני (מו"ס): מאת הגוים. הם יהיו לך לעבדים: אשר סביבותיכם. ולא שצמון גבול ארצכם, שהרי זהם אמרתי 'לא תחיה כל נשמה': (מה) וגם מבני התושבים. שצאו מסביבותיכם לישא נשים צארכס וילדו להם, הבן הולך אחר האב ואינו בכלל 'לא תחיה', אלא אתה מותר לקנותו כעבד (קידושין פו): מהם תקנו. אותם תקנו¹⁴ (מו"ס): (מו) והתנחלתם אותם לבניכם. החזיקו זהם לנחלה לזרוך בניכם אחרים. ולא יתכן לפרש הנחילום לבניכם, שאם כן היה לו לכתוב 'והתנחלתם אותם לבניכם'. והתנחלתם כמו והתחזקתם (במדבר יג ט):

יונתן בן עוזיא

מא ויפוק לבר חורין מעמך הוא ובני עמיה ויתוב לגניסתיה ולאחסנת אבהתוי יתוב: מב ארום עבדי הנון דהנפיקית יתהון פריקין מארעא דמצרים לא יזדבנון הי כנימוסי זבין עבדיא: מו לא תשתעבדון (כ"י תשתעבדון) ביה בקשיו ותדחל מאלהך: מר ברם עבדיכון ואמהתיכון דיהון לכוון מן אמהתיכון דמן עממיא די בחזרונתיכון מנהון תזבנון עבדין ואמהן: מה ואוף מבני תותביא ערליא דדירין עמכון מנהון תזבנון ומן יחוסיהון דעמכון דאתילידו בארעכון ולא מן פנענאי ויהון לכוון לאחסנא: מו ותחסנון יתהון לבניכון

ביאור יונתן

(מא) ויפוק לבר חורין מעמך. ויצא לבן חורין מעמך. הוסיף לבן חורין, שלא נאמר שרק יצא מביתו ולא ידור עמו במקום אחד (אבהת יונתן). (מב) דהנפיקית יתהון פריקין. שהוצאתי אותם גאולים. הי כנימוסי זבין עבדיא. כמנהג ממכר עבדים. בתי"ר השלם כנימוסי עבדיה ובאונקלוס זבון עבדין, ובתרגומנו באו שני הלשונות (וכע"ז בפסוק טו). (מג) לא תשתעבדון ביה. לא תשתעבדו בו. וכן הוא בתי"ר השלם 'תשתעבדו' (ובכ"י תרגומנו 'תשעבדון'). ובאונקלוס תרגם 'תפלח' - תעבוד. וראה בראשונים (אבע"ז, רש"י ישעיה יד ב, רד"ק ישעיה מא ב) שפירושהו מלשון ירדיו וממשלה. (מד) דיהון לכוון מן אמהתיכון דמן עממיא די בחזרונתיכון. שיהיו לכם מן אמהותיכם שמן העמים אשר בסביבותיכם. מפרש ועבדן ואמתן אשר יהיו לך מאת הגוים' על ישראל שבא על שפחתו הכנענית והולידה לו עבד או אמה. וכן שנינו בתוי"כ: מנין אתה אומר ישראל שבא על שפחתו וילדה ממנו בן, מותר אתה לשעבדו עבד, תלמוד לומר 'אשר יהיו לך'. ע"כ. שישיר יהיו לך' משמע דהוליד אותם מאת הגוים (ובכ"י הלל תוי"כ טו). שלענן לא תחיה כל נשמה' (דברים כ טו) הולכים אחר זרע האב, וכיון שנוולד לו בן משפחתו הנכרית על ידי מי שאינו משבעה אומות, מותר להשתעבד בו (אבהת יונתן). [ואמהתיכון' בכ"י כב"ר כראש הפסוק, בד"ר בפעם ב' בלי יו"ד. 'בחזרונתיכון, בכ"י בלי יו"ד]. (מה) מבני תותביא ערליא. מבני התושבים הערלים. גר תושב' הוא נכרי שקיבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה, אך לא מל עצמו, והינו ערל, וכ"ה באונקלוס (וראה פסוק מו). וחדש הכתוב, שאף שמוצויים אנו להחיותו, והוא 'הגרים עמכם', מכל מקום מותר להשתעבד בהם (אבהת יונתן). [בד"ר וכ"י 'ערליא']. דאתילידו בארעכון. שנולדו בארצכם. כאונקלוס [אך בספרי אונקלוס מדויקים בשינוי מעט: ד'אתילידו, ועיין באורי אונקלוס לרש"י שפטלן]. ובתי"ר השלם תרגם 'די אולידו' כלשון הכתוב 'אשר הולידו'. ו'לא מן פנענאי'. ולא מן הכנענים. ראה בתוי"כ (ריש פ"ו): 'מאת הגוים אשר בסביבותיכם' (פסוק מד), ולא מן הכנענים שבארץ. ע"כ. ועוד דרשו (סוטה ג): 'יכול אף הכנעני שבא על אחת מן האומות והוליד ממנה בן שאתה רשאי לקנותו עבד, תלמוד לומר 'אשר הולידו בארצכם', מן הגוים בארצכם. ופירש רש"י שם: מן הגוילים בארצכם - בני הגוילים בארצכם שגשמו בארצכם נשים אחרים שגשמו בארצכם נשים אחרות כהנים בארצכם - ולא מן הבנים הגוילים לבני ארצכם במקום אחר מבנות שאר אומות והביאום לבניהם לגור שם. ע"כ. ובמקום אחר (קדושין טו): הביא רש"י שבתורת כהנים הגירסא בכריתא זו 'ולא מן הכנענים שבארצכם', כלומר שנולדו מן הכנענים. (מו) ותחסנון יתהון. ותנחילו אותם. וכן הוא באונקלוס ותי"ר השלם. ותרגמו

אבן עזרא

הנוכרים, או מצרים וכל עם, חוץ משבעת הגוים, כי הכתוב הזהיר עליהם (דברים כ טו) לא תחיה כל נשמה, והנה אסור אפילו להאכלם. ויתכן שחז"ל אמרו 'עבד כנעני' על הגר הגר בארץ כנען, ואינו כנעני בייחוסו, או הם ידעו להוציא זה הדבר לאמתו, כי דעתנו נקלה כנגד דעתם: (מו) והתנחלתם. מבנין התפעל, וכמוהו והתאיתם לכם (במדבר לד י):

(מא) הוא ובניו עמו. זה שהעתיקו חכמים (ראה קידושין א): ועבדו לעלם (שמות כא ו): (מב) וטעם כי עבדי הם. כי אני קניתיים מבית עבדים: (מג) תרדה בו. כטעם ממשלה: בפרך. כדברי המתרגם ארמית: (מד) מאת הגוים אשר סביבותיכם. כעמון ומואב ואדום וארם: (מה) וגם מבני התושבים. הדרים בארץ כנען שהיא ארצכם, והם מהגוים

בעל הטורים

ישלח חלק בארץ: (מו) והתנחלתם. ב' במסורה. והתנחלתם אתם לבניכם. והתנחלתם את הארץ (במדבר לג נד). והוא שאמרו חכמים (קדושין כב): דעבר איתקש לקרקעות לקנותו בכסף בשטר ובחוקה:

(מה) הולידו. ב' במסורה. אשר הולידו בארצכם. ואידך אשר הולידו בנים תחובכם, ביחזקאל (מו כב) בענין חלוקת הארץ, שצויה ליתן לגרים חלק בארץ, שאף על פי שבביאת הארץ לא נטלו גרים חלק בארץ, לעתיד לבוא

ספורנו

אלך כשמי שנה זשנה, והקניו קנין יוצל יהיה אלך כשכיר שהמייטע עמן לשנים רבות: (מב) כי עבדי הם. אף על פי שצביל שהלך זה וקנה אדון לעצמו היה ראוי לכל שעבוד, מכל מקום מזל מה שהוא עבדי, אין צידו למכור עצמו לעבדות מוחלט:

חזקוני

דרור, משתעי בשמכרוהו בית דין, וכאן משתעי במוכר עצמו מפני דוחקו: (מא) הוא ובניו עמו. סתם נמכר בניו עניים, ומכר גם אותם לעבודה לדעתם: ושב אל משפחתו. למעלה (פסוק י) במכרוהו בית דין, וכאן במוכר עצמו מפני דוחקו: (מג) לא תרדה בו. שנה בו, לפי שעון זה מצוי:

אור החיים

היו ישראל חוטאים, היה להם כח לצרר נילוות הקדושות במקום שהם, מכל המקומות אשר צאו שם, מה שאין כן אחר חטאים חלש כחם, ולואי שחשיב ידם במקום עצמו אשר שם הנילוות: ואומר ושב אל משפחתו, כי צנא הגואל יטע ה' צמוכנו אורו ימצרך, אשר שם הוא משפחת עס בני ישראל. גם יקומו שוכני עפר. וישונו אל אחוזת אבותיו, היא אור עולם, צית המקדש כונו ידו ימצרך: לא תרדה בו בפרך ויראת מאל'היך, ומזל דצר זה יתחייב מיתה ס"מ לעמיד לבא, כמאמרם ז"ל (סוכה נג), שהרי הוא מותרה, ועצר מלות ה':

ומודיעו ה', כי סוף סוף ילא מעמו, דכתיב ויצא מעמך. הוא ובניו, פירושו, הנילוות המזכרים צלמנעות היוחס עמו, והוא סוד הגלות, שאם לא כן למה לא ייסרם ה' שצבט מוסר שם שם צלרנס וצמלחנס, אלא אחד מהטעמים הוא כדי שיצברו הנילוות של הקדושה מצין הארלות. כי כל מקום ומקום שימצאון שם ישראל, צלמנעות היסורין והתורה והמלות הנילוות מתזכרים מעלמם. והוא סוד אומרו (קהלם ט) עת אשר שלט האדם צלרע לו: ואם תאמר, אם כן, אם לא היו ישראל חוטאים וגולים, מי היה מצרר המתזכרים עמה צמפוזות ישראל. דע, כי אם לא

אֲחֵרֵיכֶם לְרֵשֶׁת אַחֲזָה לְעֵלָם בְּהֵם
 תַּעֲבֹדוּ וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אִישׁ
 בְּאֹחִיו לֹא־תִרְדֶּה בּוֹ בְּפֶרֶךְ: ם שביעי
 מוּ וְכִי תִשִּׁיג יַד גֵּר וְתוֹשֵׁב עִמָּךְ וּמָךְ
 אַחִיךָ עִמּוֹ וְנִמְכָר לְגֵר תוֹשֵׁב עִמָּךְ
 אוּ לְעֶקֶר מִשִּׁפְּחַת גֵּר: מח אַחֲרֵי
 נִמְכָר גְּאֻלָּה תִהְיֶה־לוֹ אַחַד מֵאֲחִיו
 יִגְאֻלְנוּ: מט אוֹ־דָדוֹ אוֹ בֶן־דָּדוֹ
 יִגְאֻלְנוּ אוֹ־מִשְׁאֵר בְּשָׂרוֹ מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ
 יִגְאֻלְנוּ אוֹ־הַשִּׁיגָה יָדוֹ וְנִגְאֹל:
 נ וְחָשַׁב עִם־קִנְיָהּ מִשְׁנַת הַמְכָרוֹ לֹ
 עַד שְׁנַת הַיָּבֵל וְהָיָה כֶּסֶף מִמְכָרוֹ
 בְּמִסְפַּר שָׁנִים כִּימֵי שְׁכִיר יִהְיֶה עִמּוֹ:

בְּתֵרִיכוֹן לִירֵתָת אַחְסָנָא לְעֵלָם
 בְּהוֹן תְּפִלְחוֹן וּבְאַחֵיכוֹן בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל גְּבֵר בְּאַחֻוּהִי לֹא
 תְּפִלַּח בְּהַ בְּקִשְׁיוֹ: מוּ וְאָרִי
 תִּדְבֵק יַד עֶרֶל וְתוֹתֵב עִמָּךְ
 וְיִתְמַסְפֵּן אַחֻוּךְ עִמָּה וְיִזְדַּבֵּן
 לְעֶרֶל תוֹתֵב עִמָּךְ אוּ לְאַרְמָאִי
 מְזַרְעִית גִּיּוֹרָא: מח בְּתֵר
 דִּיזְדַּבֵּן פִּרְקָנָא תְּהִי לֵה חַד
 מֵאַחֻוּהִי יִפְרָקְנָה: מט אוּ
 אַח אַבֻּוּהִי אוּ בֵר אַח
 אַבֻּוּהִי יִפְרָקְנָה אוּ מְקָרִיב
 בְּשֵׁרָה מְזַרְעִיתָה יִפְרָקְנָה אוּ
 דְתִדְבֵק יָדָה וְיִתְפָּרֵק: נ וְיִחָשֵׁב
 עִם זְבִינָה מִשְׁתָּא דְאִזְדַּבֵּן
 לֵה עַד שְׁתָּא דִּיּוֹבְלָא וְיִהִי
 כֶּסֶף זְבִינָוְהִי בְּמִנְזֵן שְׁנִיא
 כִּיּוֹמֵי אַגִּירָא יִהִי עִמָּה:

תו"א לרשת אחוזה. נכונות יג.
 לעולם בהם תעבודו. נכונות מו.
 סוטה ג: גיטין לח: ז"מ עג: גדה מו.
 (מז) וכי תשיג יד גר ותושב. קידושין יד:
 ונמכר לגר תושב. ז"ק קיג: או לעקר
 משפחת גר. יצמות מו. קידושין כ: ז"מ עא. ערכין ל:
 אחד מאחיו יגאלנו. קידושין כא: (מט) או דודו. יצמות נד: קידושין טו: כא. ירושלמי שנה פ"ו ה"ג, סנהדרין פ"ו ה"ה, יגאלנו. קידושין כא:
 (ז) וחשב עם קנינהו. קידושין ח: יח. ז"ק קיג: והיה כסף ממכרו. ירושלמי קידושין פ"א ה"ב. שכיר יהיה עמו. ערכין ל.

רש"י

איש באחיו. להביא נשיא צעמו, ומלך צמשרתיו,
 שלל לרדות צפרך פ"ח: (מו) יד גר ותושב. גר והוא
 תושב פ"ט, כתרגומו ערל תותב, וסופו מוכיח ונמכר לגר
 תושב (כאה טו"ס): וכי תשיג יד גר ותושב עמוך.
 מי גרס לו שיעשיר, דזוקו עמך (סג): ומך אחיך
 עמו. מי גרס לו שימוך, דזוקו עמו, על ידי שלמד
 ממעשיו (סג): משפחת גר. זהו הגוי. כשהוא אומר
 לעקר, זה הנמכר לעבודה זרה ענמה, להיות לה עמך,
 ולא לאלהות, אלא לחטוב ענים ולשאוב מים (ערכין ל):
 טו"ס: (מח) גאולה תהיה לו. מיד, אל תניחהו שיטמם (טו"ס): (ג) עד שנת היובל. שהרי כל עמנו
 לא קנאו אלא לעבדו עד היובל, שהרי ציובל ילא, כמו שנאמר למטה (פסוק נד) ויאל צננת היצל. וצגוי שמחת
 ידך הכתוב מדבר צ, ואף על פי כן לא תבא עליו צעקיפין, מפני חילול השם, אלא כשבא ליגאל ידקדק צחצבון,
 לפי המגיע בכל שנה ושנה ינכה לו הגוי מן דמיו, אם היו עשרים שנה משנמכר עד היובל וקנאו צעשרים
 מנה, נמצא שקנה הגוי עבודה שנה צמנה, ואם שהה זה אכלו חמש שנים וצא ליגאל, ינכה לו חמשה מנים,
 ויתן לו העבד חמשה עשר מנים, וזהו והיה כסף ממכרו צמספר שנים, כימי שכיר יהיה עמו, חצבון המגיע
 לכל שנה ושנה, יחצב כאילו נשכר עמו כל שנה צמנה, וינכה לו (כאה קידושין טו. צבא קמא קיג: טו"ס):

שפתי חכמים החדש

לכך צריך רש"י לפרש אותם תקנו. רא"ם. ואם תאמר, מנא ליה לרש"י לפרש
 אותם תקנו, דימא 'מהם' כמשמעו הוא, ולא 'אותם'. ויש לומר, דלעיל בפרשת
 שמות (א ז) כתיב 'ותמלא הארץ אותם', (ופירש רש"י מהם) ושם מוכרח שפירוש
 'אותם' הוא מהם, שמע מינה דפירוש של 'אותם' מהם, הכא נמי דפירוש של
 'מהם' אותם (מנח"י עפ"י ביאורים למהר"ן): פח *דאי בארון עם עבדו קמירי,
 הרי כבר אמור למעלה (פסוק מג) 'לא תרדה בו בפרך' (רא"ם): פט *לא שיהיה
 פירוש גר' גר צדק, ופירוש 'ותושב' גר תושב, דמה הפרש יש בן גר צדק
 לישאל גמור בענין התורה והמצוות (רא"ם): צ *מצאתי בשם הערוך, 'מטמון'
 תרגום 'טמיע', ובערוך הגדול מצאתי 'יחפרוהו ממטמונים' (איוב ג כא) תרגום
 'מן טומעיא', 'כי בא השמש' (בראשית כח יא) תרגום ירושלמי 'טמועת שמשא'.
 ורצה לומר, אל תניחהו עד שיהא טמון בין עובדי אלילים (מנח"י):
 צא מסברא אומר כן, דאי בעובד אלילים שאינו תחת ידו, מה אתה יכול
 לעשות לו עד שיאמר הכתוב עליו 'ויצא בשנת היובל' וגו' (מנח"י עפ"י רא"ם
 להלן בו א):

טו"ס: (מח) גאולה תהיה לו. מיד, אל תניחהו שיטמם (טו"ס): (ג) עד שנת היובל. שהרי כל עמנו

ביאור יונתן

יונתן בן עוזיאל

כאילו נאמר 'והנחלתם', ש'והנחלתם' הוא מבנין התפעל והיכת 'אותם' אינה מתיישבת יפה אחריו. אמנם רש"י כתב: ולא יתכן לפרש הנחילום לבניכם, שאם כן היה לו לכתוב 'והנחלתם אותם לבניכם' (אהבת יהונתן). **לִירוֹתָת אַחֲסָנָא**. וכ"ה באונקלוס, תרגמו 'לְשֵׁת אַחוּזָה' כמו לירושת אחוזה. ובת"כ השלם 'לְקָרְתוֹ וַאֲחִסְנָה'. ו**בְּאֲחִיכֶן**. [כן בכ"י, בד"ר 'ובאחוכון']. **לָא תִשְׁעַבְדוּן**. לא תשעבדו (ראה פסוק ט). (מו) **עֲרֵץ וְתוֹתָב דְּעַמְּךָ**. ערל ותושב שעמך. תרגם 'גר' - ערל, וכן הוא באונקלוס. ומשמע שפירשו 'גר תושב' - גר שהוא תושב, שקיבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה, אך אינו מקיים שאר המצוות מלבד שבע מצוות בני נח (והוא קרוי ערל (כפסוק מה), שאליו גר צדק איננו ערל אלא מהול, וישראל גמור הוא). וכן פירש רש"י: גר והוא תושב, כתרגומו 'ערל תוחב', וסופו מוכיח 'ונמכר לגר תושב' (וראה אהבת יהונתן, וע"ע ארבע בראשית כג ד). **לְשָׂרִישׁ פּוֹלְחָנָא נּוֹכְרָאָה לְמִשְׁמִשָּׂא לָהּ וְלְפִלְחָהּ**, **דְּמוֹרְעִית גִּיּוֹרָא**. לשורש עבודה זרה, לשמש לה ולעבדה, שמשפחת גר. תרגם 'עקר' לשון עיקר ושוורש, וכן פירש באבן עזרא: 'לעקר', כמו שורש. ובאהבת יהונתן פירש שעבודה זרה נקראת כן על שם שצריך לשרש אחריה ולעוקרה. ואמרו בתו"כ (וכ"ה בקידושין כ): 'משפחת גר' זה עובד כוכבים. כשהוא אומר 'או לעקר', זה הנמכר לעבודת כוכבים עצמה. ופירש רש"י כאן: להיות לה שמש, ולא לאלהות, אלא לחטוב עצים ולשאוב מים (מה) **בְּתֵר דְּיִשְׁתְּמוּדַע לְבוּן דְּאֲזַבְּנִין**, **מִן יָד פּוֹרְקָנָא יְהִי לָהּ**. אחר שיועד לכם שנמכר, מְיָד (-לאלתר) גאולה תהיה לו. וכן שנינו (תו"כ, הובא בש"ס): 'גאולה תהיה לך מיד, אל תניחה שיטעם'. (מט) **אֲחִיבּוּי, אַח אֲבִיו**. אחיבוי כמו 'אח אביו'. וכן שנינו (תו"כ): 'דודו' זה אחי אביו, 'בן דודו' זה בן אחי אביו. וכן בתו"כ השלם: או אחיו דאביו או בר אחיו דאביו. **מְקָרִיב בְּשִׁנְיָה**. מקרוב בשרו (ראה לעיל יח ט). **אִו יָדָא דְּצִבּוֹרָא**. או יד הציבור. וכן שנינו (תו"כ שם): 'או השיגה ידו' יד עצמו, ונגאל' ביד כל אדם. וכעין זה אמרו (קידושין טו): 'או השיגה ידו' זו גאולה עצמו, ונגאל' זו גאולת אחרים. (ג) **וַיִּדְרֹק עִם עֲרֵאָהּ דְּבִנְיָהּ**. וידייק עם הערל שקנהו. כן מתרגם 'חשב' ברוב הפעמים בפרשה (פסוק כז, להלן כו יח, כג, אך ראה פסוק נב). וכן אמרו בגמרא (ב"ק ק"ג): 'וחשב עם קונהו', ודקדק עם קונהו. ואונקלוס ותו"כ השלם מתרגמים 'יחשב' [דובני'ה, בכ"י 'ובניה' - אולי נשתבש מן 'ובניה' כאונקלוס].

בְּתֵרִיכוֹן לִירוֹתָת אַחֲסָנָא לְעֵלַם בְּהוֹן תְּפִלְחוֹן ו**בְּאֲחִיכוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר בְּחִבְרִיהַ לָא תִשְׁעַבְדוּן בְּהוֹן בְּקִשְׂיוֹ**: מו ו**אֲרוּם תְּאָרַע יָד עֲרַל וְתוֹתָב דְּעַמְּךָ וְיִתְמַסְכֵּן אַחוּךָ עִמִּיהַ וַיִּזְדַּבֵּן לְעֲרַל תוֹתָב דְּעַמְּךָ או לְשָׂרִישׁ פּוֹלְחָנָא נּוֹכְרָאָה לְמִשְׁמִשָּׂא לָהּ וְלְפִלְחָהּ דְּמוֹרְעִית גִּיּוֹרָא**: מה **בְּתֵר דְּיִשְׁתְּמוּדַע לְכוֹן (דִּיזְדַּבֵּן) [דְּאֲזַבְּנִין] מִן יָד פּוֹרְקָנָא יְהִי לָהּ חַד מִן אַחוּי יְפָרְקָנָהּ**: מט או **אֲחִיבּוּי או בר אֲחִיבּוּי יְפָרְקָנָהּ או מְקָרִיב בְּשִׁרְיָה מְזַרְעִיתִיהַ יְפָרְקָנָהּ או תְּאָרַע יָדִיהַ או יָדָא דְּצִבּוֹרָא וְיִתְפָּרִיק**: נ ו**יִדְרֹק עִם עֲרֵלָאָה דְּזַבְּנָהּ מִשְׁתָּא (דִּיזְדַּבֵּן) [דְּאֲזַבְּנִין] לָהּ עַד שְׁתָּא דְּיוֹבְלָא וְיְהִי כְּסָף זְבִינּוּי (כַּמְנִין) [בְּמִנְיָן] שְׁנִיָּא הִי כְּיוֹמִי אַגְיָרָא יְהִי עִמִּיהַ**:

אבן עזרא

וכן ואת סוסיקה תעקר (יהושע יא ט): **(מט) או השיגה ידו**. שמצא אבדה או ירש ממון מת ממשפחתו (ראה ערכין ל:). והזכיר בתחילה האח והמשפחה, כי הוא הדבר הנמצא ברוב: **(ג) קונהו**. בה"א ובלא ה"א שוה: **המכרו**. שם הפעל מבנין נפעל. והשנים שיעמוד עמו כימי שכיר יהיה:

לְעוֹלָם בהם תעבדו. מותרים. רק כאשר מצאנו חז"ל (סוטה ג). שאמרו כי הוא מצוה, קבלנוה: **וטעם ובאחיכם בני ישראל**. שתעשה הפרש בין אחיך ובין הנכרי: **(מו) או לעקר**. כמו שרש. והטעם, ששב לדת ישראל והוא ממשפחת גר. ואין ריע לו, רק הוא כמו מלת וְשָׂרְשָׁךְ (תהלים נב ז) היפך,

רשב"ם

(מו) או לעקר. שנקק מזה המלכות רמק מאלנכס, לא תושב ולא גר ולא גוי ואזרוס:

(מט) או נקם בלבי ושת גאולי בָּהּ: אחד מאחיו יגאלנו. נראה לי דהיינו הקב"ה שהוא אחד ואחיו, שנאמר (תהלים קכ ח) לְמַעַן אֲחִי רַעֲיָי: **(מט) או דודו**. זה הקב"ה, שנאמר (שיר השירים ה טו) זֶה דוֹדִי וְזֶה רַעֲיָי: **או בן דודו**. זה מלך המשיח, שנאמר (תהלים ב ז) בּוֹ אֲמַר אֲלֵי בְּנֵי אֲמָה, כמו שדרשוהו ז"ל במסכת סוכה (בב): **או השיגה ידו**. על ידי מצוות וזכות שבידו, ונגאל: **(ג) וחשב עם קונהו**. זה עשו, שקנהו בעולם הזה: **כימי שכיר יהיה עמו**. שישב לו שכירותו, כמה דאת אמר (תהלים עב י) מְלִכִי תִרְשִׁישׁ וְאִיִּים מִנְחָה יְשִׁיבוּ וְגו':

דעת זקנים

(מו) וכי תשיג יד גר. גר זה מלכות מדי: **תושב**. זו מלכות יון: **או לעקר משפחת גר**. זו מלכות אדום שתעקר (ראה תחומא א): **(מה) אחרי נמכר גאולה תהיה לו**. שנאמר (ישעיה סג ד) כִּי יוֹם נִקְּם בְּלִבִּי וְשֵׁנַת גְּאוּלֵי בָּהּ: **אחד מאחיו יגאלנו**. נראה לי דהיינו הקב"ה שהוא אחד ואחיו, שנאמר (שיר השירים ה טו) זֶה דוֹדִי וְזֶה רַעֲיָי: **או בן דודו**. זה מלך המשיח, שנאמר (תהלים ב ז) בּוֹ אֲמַר אֲלֵי בְּנֵי אֲמָה, כמו שדרשוהו ז"ל במסכת סוכה (בב): **או השיגה ידו**. על ידי מצוות וזכות שבידו, ונגאל: **(ג) וחשב עם קונהו**. זה עשו, שקנהו בעולם הזה: **כימי שכיר יהיה עמו**. שישב לו שכירותו, כמה דאת אמר (תהלים עב י) מְלִכִי תִרְשִׁישׁ וְאִיִּים מִנְחָה יְשִׁיבוּ וְגו':

(מו-מה) משפחת גר. זה הגוי, כשהוא אומר לעקר, זה הנמכר לעבודה זרה עצמה, להיות לה שמש, ולא לאלהות, אלא לחטוב עצים ולשאוב מים, לשון

רמב"ן

רש"י מתורת כהנים. ואם כן יאמר 'או לעקר ומשפחת גר'. נקרא עבודה זרה עקר, בעבור שאדם חייב לשרש אחריה ולעקרה:

בעל הטורים

(מט) בן דודו. חסר וי"ו. אותיות בן דוד:

חזקוני

(מו) או לעקר. חלוף הוא של תושב, נעקר מעמך ומארצך שמושבו חוץ לארץ: **(ג) משנת המכרו לו עד שנת היובל**. ללמדך שאינו יוצא בשש (תו"כ): **עם קונהו**. אף על פי שהקונה הוא גוי כצוה שאלוהים לא ימסכנו ולא:

כ"י יקר

(מה) אחרי נמכר גאולה תהיה לו. וכי סלקא דעתך שיגאלו קודם שהוא נמכר, מה תלמוד לומר אחרי נמכר. כי יש לומר מדקאמר

נא אִם-עוֹד רַבּוֹת בְּשָׁנִים לְפִיהֶן יָשִׁיב
 גְּאֻלָּתוֹ מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ: נב וְאִם-מֵעַט
 נִשְׁאָר בְּשָׁנִים עַד-שְׁנַת הַיָּבֵל וְהִשְׁבֹּ-
 לוֹ כִּפִּי שָׁנָיו יָשִׁיב אֶת-גְּאֻלָּתוֹ:
 נג כְּשֹׁכֵר שָׁנָה בְּשָׁנָה יִהְיֶה עִמּוֹ לֹא-
 יִרְדְּנוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ: נד וְאִם-לֹא יִגָּאֵל
 בְּאֵלֶּה וַיֵּצֵא בְּשְׁנַת הַיָּבֵל הוּא וּבְנָיו
 עִמּוֹ: מפמִּיר נה כִּי-לִי בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים
 עֲבָדֵי הֵם אֲשֶׁר-הוֹצֵאתִי אוֹתָם
 מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

נא אם עוד סגיאנות בשניא
 לפיהן יתיב פרקנה מכסף
 זבינוהי: נב ואם זער אשתאר
 בשניא עד שתא דיובלא
 ויחשב לה כפם שנוהי
 יתיב ית פרקנה: נג פאגיר
 שנא בשנא יהי עמה לא
 יפלח בה בקשיו לעינך:
 נד ואם לא יתפרק באלין
 ויפק בשתא דיובלא הוא
 ובנוהי עמה: נה ארי דילי
 בני ישראל עבדין עבדי
 אנון דאפקית יתהון מארעא
 דמצרים אנא יי אלהכון:

תו"א (נא) אם עוד רבות בשנים.
 קדושין כ: ערכין ל: ירושלמי קדושין
 פ"א ה"ב. ישיב גאולתו. קדושין ט. טו.
 מכסף מקנתו. קדושין יד: כ. צמרות יג.

ערכין ל. (נב) ואם מעט נשאר בשנים. קדושין כ: ערכין ל: ירושלמי קדושין פ"א ה"ב. כפי שניו ישיב את גאולתו. קדושין כ. ערכין ל.
 (נג) כשכיר שנה בשנה. ז"מ טה. לא ירדנו בפרך. ירושלמי קדושין פ"א ה"ב. (נד) ואם לא יגאל באלה. קדושין טו: ירושלמי קדושין פ"א
 ה"ב. (נה) כי לי בני ישראל עבדים. קדושין כב: ז"ק קטז: ז"מ י. ז"ב י. ירושלמי קדושין פ"א ה"ב. ז"מ פ"ו ה"ב.

רש"י

שפתי חכמים החדש

(נא) אם עוד רבות בשנים. עד היוכל: לפיהן.
 הכל כמו שפירשתי: (נג) לא ירדנו בפרך לעיניך.
 כלומר ואתה רואה צ" (מו"ס): (נד) ואם לא יגאל
 באלה. 'צאלה' הוא נגאל ואינו נגאל צטש (קדושין טו):
 (הוא ובניו עמו. הגוי חייב צמונות צניו): (נה) כי
 לי בני ישראל עבדים. שטרי קודם (מו"כ פסוק טז):
 אני ה' אלהיכם. כל המשעבדן מלמטה כאלו
 משעבדן מלמעלה (מו"ס):

צב ואם תאמר, והיאך אני יודע אם כוונתו לרדותו בפרך, שהרי לעיל (פסוק מג)
 פירש רש"י לא תרדה בו בפרך מלאכה שלא לצורך, וזה אינו יכול לידע שמה
 הוא לצורך. ועוד קשה, מה שפירש רש"י לעיל (פסוק מד) אם תאמר במי אשתמש,
 בעבדי אינו מושל וכו', ומאי קשה ליה לרש"י, והרי כל מה שהוא צורך לו מותר
 להשתמש בעבד עברי. ויש לומר דמה שפירש רש"י לעיל 'לא תרדה בו בפרך'
 מלאכה שלא לצורך כדי לענותו, הכי פירושו, שלא תאמר לו החם לי כוס זה
 ואינו צריך לו, או עדר תחת הגפן זו עד שאבוא אפילו הוא לצורך, שמה לא
 יבא לעולם. אם כן מתורץ הכל, מה שפירש רש"י, ואם תאמר אם כן במי
 אשתמש, שהרי אפילו מלאכה שהוא צורך אסור להשתמש כדפירש רש"י, וגם
 מתורץ מה שפירש רש"י ואתה רואה, לפי שאתה יכול לראות אם אומר עשה לי
 מלאכה זו עד שאבא אפילו הוא לצורך נקרא רידוי הואיל ואמר עד שאבא (מנח"י
 עפ"י ביאורים למדרין). *הכוונה שמה שמוזהר לישראל שלא יניח הגוי לרדות
 באחיו בפרך אינו אלא כשרואהו, הא אם אינו רואה אינו עובר, ואינו מצווה
 ליכנס לביתו של הגוי לידע מה הוא עושה (הזכרון):

אבן עזרא

בפרך לעיניך, לא נעזוב הגר לרדות בו בפרך: (נד) ואם לא
 יגאל באלה. בשנים הנשארות ליובל. ויש אומרים, על ידי
 אלה הנזכרים (פסוקים מה-טז): (נה) כי לי בני ישראל. טעם
 שתודיעו כן הגר הקונה העבד הישראלי:

(נא-נג) וי"ו אם עוד רבות בשנים, ואם מעט נשאר
 בשנים. כפ"א רפה בלשון ישמעאל, והטעם בין היות השנים
 הנשארות רבות או מועטות: לפיהן ישיב גאולתו. על כסף
 מקנתו כן יחשב לו: (נג) כשכיר שנה. להוסיף לא ירדנו

דעת זקנים

ובניו עמו. הקב"ה ובני ישראל עמו, שנאמר (דברים ל א) וְשָׁב וְקִבְּצָךְ,
 (ישוב) וְהִשִּׁיב לָא נאמר אלא וְשָׁב (מגילה כט): (נה) כי לי בני
 ישראל עבדים. ולא עבדי עשו: אני ה' אלהיכם. וכתיב עוד
 (להלן לו א) לא תעשו לכם אֱלִילִים, ומה שייך זה לכאן, אלא אומר אני
 שבא ליתן טעם על מה אנו נגאלין בלא קיום המצוות, שהרי מכל
 מקום קיימו דבור לא יהיה לך אֱלִהִים אֲחֵרִים (שמות כ א):

(נג) לא ירדנו בפרך. שמוזהרין אומות העולם שלא להשתעבד
 לישראל יותר מדאי, כדאיתא בשלהי מסכת כתובות (קיא): (נד) ואם
 לא יגאל באלה. המשפטים אשר תשים לפניך (שמות כא א), שלא
 קיימו המצוות, מכל מקום לא אניחם בגלות, אלא ויצא בשנת היובל,
 כלומר ביום שימשוך הקב"ה ביובל ויתקע בשופר, כדכתיב (ישעיה כו
 י) וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וַיָּבֹאוּ הָאֲבָדִים וְגו': הוּא

רמב"ן

ואנקלוס אמר לארמאי, והוא הנכון. והזכיר הכתוב נמכר לגר התושב עמנו והנמכר לעקר משפחת הגר, שהוא הגוי עצמו,

ויקרא כה בהר

מא

ביאור יונתן

(נא) איז עד פֿדוֹן אִית סִגְיֹו בְּשִׁנְיָא. אם עד עתה [עדיין] יש הרבה בשנים. כעין זה בתי"ד השלם 'אן עד כדון סגי בשננה', ובאונקלוס 'אם עד סגיות (ס"א: סגיאות) בשניא'. [סגיו' כן בד"ר, ובכ"י 'סגיו'. ולכאורה היא כמו 'סגיות' שבאונקלוס, אך אין נמצאת צורה זו בשום מקום. ויותר נראה שצ"ל 'סגין' (חילופי נ-ו רגילים בנוסחי תרגומנו), וזו צורה הרגילה בלשון תי"ר. גם כאן הוגה בכ"י של תי"ד השלם, מעל תיבת 'סגין' - [סגין, ומסתבר שהמכוון ל'סגין'. ובגליון שם: סגין]. פֿפּוּם פּוּפּוּהוֹן. לפי סכומם. (ג) וְאִין קָלִיל יִשְׁתִּירוֹן. [וְאִין' בכ"י, בד"ר 'ואם']. 'ישתירוון' בד"ר, ובכ"י 'לאשתירוון'. ונראה שהלמ"ד נכפלה מסוף תיבה שלפניה, וגירסתו 'אשתירוון' בלשון עבר, כככתוב ובשאר תרגומים. פֿפּוּם פּוּפּוּהוֹן. פֿפּוּם פּוּפּוּהוֹן. (ג) וְאִין קָלִיל יִשְׁתִּירוֹן. לא ישעבד. (ראה פסוק מג). וְאִנְתָּה חֲמֵי יָיָהּ. ואתה רואה אותה. (ג) בְּאִרְצֵי שְׁנִיָּא. באלו השנים. וכמו שכתב האבן עזרא בפירושו הראשון: ואם לא יגאל באלה. בשנים הנשארות ליובל. (ג) אַרְוֹם דִּיְלֵי הַגּוֹן פְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִשְׁתַּעַבְדִּין לְאֹרְזֵי. כי שלי הם בני ישראל, משתעבדים לתורתם. משתעבדים הם לתורה, להגות בה יומם ולילה, ולא לעבודת פֿרָךְ (פי' יניון). דְּאִפְיֻקִּית וְתַהוֹן פֿרִיקִין מְאֲרֵעָ דְּמִצְרַיִם. שהוצאתי אותם גאולים מארץ מצרים. [מְאֲרֵעָ, בכ"י 'מן' ארעא' כדלעיל פסוק ל"ח].

יונתן בן עוזיאל

נא אין עד פֿדוֹן אִית סִגְיֹו בְּשִׁנְיָא לְפּוּם סִכּוּמְהוֹן יְתִיב פּוּרְקָנִיה מִכֶּסֶף זְבִינוּי: נב וְאִין קָלִיל יִשְׁתִּירוֹן בְּשִׁנְיָא עַד שְׁתָּא דְיֻבְלָא וַיְחָשֵׁב לִיה פּוּם סִכּוּם שְׁנוּי יְתִיב יְת פּוּרְקָנִיה: ג הֵי כְאָגִיר שְׁנָא בְּשִׁנְיָא יְהִי עַמִּיה לָא יִשְׁעָבִיד בִּיה בְּקָשִׁיו וְאִנְתָּה חֲמֵי לִיה: נד וְאִין לָא יִתְפָּרַק בְּאִלִּין שְׁנִיָּא וַיְפּוּק בֵּר חוֹרִין בְּשְׁתָּא דְיֻבְלָא הוּא וּבְנוּי עַמִּיה: נה אַרְוֹם דִּילֵי הַגּוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִשְׁתַּעַבְדִּין לְאֹרְזֵי עַבְדֵי הַגּוֹן דְּאִפְיֻקִּית יְתַהוֹן פֿרִיקִין מְאֲרֵעָ דְּמִצְרַיִם אַנָּא הוּא יְיִ אֶלְהֵכוּן:

רמב"ן

והוא מלשון, עָקַר שְׂרָשְׁוֹהִי (דניאל ד יב). ואמר משפחת גר, שהגר והתושב שהשיגה ידו עמנו הוא סבב באח שמך עמו שימכר לעקר משפחתו. וצוה הכתוב שתהיה לו גאולה, והיא מצות עשה לכל ישראל שנגאל אותו, ואחר כך צוה בקרובים, שהם קודמים:

והוא מלשון, עָקַר שְׂרָשְׁוֹהִי (דניאל ד יב). ואמר משפחת גר, שהגר והתושב שהשיגה ידו עמנו הוא סבב באח שמך עמו שימכר לעקר משפחתו. וצוה הכתוב שתהיה לו גאולה, והיא מצות עשה לכל ישראל שנגאל אותו, ואחר כך צוה בקרובים, שהם קודמים:

בעל הטורים

י"ד פעמים כתיב יובל בפרשה (הכא ופסוק י, יא, יב, יג, טו, טז, כח (ב"ס), ל, לא, לג, נ, ס, נז), כנגד י"ד יובלות שהיו בארץ עד שגלו בימי הושע בן אלה (עיי' ערכין יב). וי"ט פעמים 'גאולה' 'וגאלנו' 'ונגאל' (הכא ופסוק כד, כה (ב"ס), לו (ב"ס), כט (ב"ס), ל, לא, לב, לד, מט (ב"ס), סט (ב"ס), נא, נד), כנגד י"ט פרשות. לכן צריך להסמיק גאולה לתפלה (ברכות ט):

(נא) אם עוד רבות בשנים. רבות בגימטריא יוצא בגויעון כסף (קדושין ד' ט'): (ג) שְׁנוּי. ג' במסורה. כפי שניו ישיב את גָּאֻלָּתוֹ. וְרַב שְׁיָהוּ יָמֵי שְׁנוּי (קהלת ו ט). מְסַפֵּר שְׁנוּי וְלֹא חֲקָר (איוב לו כו). פירוש 'כפי שניו', בין אם הם רבים כדכתיב 'ורב שיהיו ימי שניו', או מעטים כדכתיב 'מספר שניו', דהיינו מעטים כמו מְתֵי מְסַפֵּר (בראשית לד ט), לעולם לפיהן ישיב גאולתו:

ספורנו

(נא) אם עוד רבות בשנים. אין ספק שאמר ששהה העבד צבית אלוניו זמן רב תהיה פעולתו יותר מעולה ממה שהיתה צמחילת היכנסו לעבד, לכן אמר שאף על פי שיש זמן הרבה עד סוף זמן ממכרו ואין ספק שלא היה פעולתו על אותו השלימות שהיתה עמידה להיות אם היה שוהה כל הזמן, מכל מקום יגרע מזמני ממך כפי כסף מקנתו, כאמרס ז"ל (קדושין כ): נתרצה כספו, מכסף מקנתו: (ג) וְאִם מִעַט נִשְׂאָר. צאופן נמטע שני הפעולה הטובה שעברו עודף על הראוי כפי חשבון המכר, יגרע הראוי לפעולת השנים שעברו, כאמרס ז"ל (סג) נתמעט כספו כפי שניו:

חזקוני

(נד) ואם לא יגאל בא"ה. בשנים הנותרות, או בקרובים הנזכרים: ויצא בשנת היובל, אבל אינו נגאל בשש: הוּא וּבְנוּי עַמּוֹ. יציאתו גורמת לבניו חירות שלא ילמדו מחוקות הגוים: (נה) כי לֵי בני ישראל עבדים. למעלה (פסוק מב) כתיב כי עֲבָדֵי הֵם, משתעי בנמכר לישראל אחיו, אבל אם נמכר לנכרי שהוא מאומה אחרת, סלקא דעתך אמינא אין לחוש, קא משמע לן:

ששכר שני הפעולה הטובה שעברו עודף על הראוי כפי חשבון המכר, יגרע הראוי לפעולת השנים שעברו, כאמרס ז"ל (סג) נתמעט כספו כפי שניו:

אור החיים

אִלְהִיכֶם. אולי כי ללד שמנחה לקונה עבד עברי שישלחנו בשנה השביעית, לזה נתן לו הטעם ללד שהוא עבד ה', כאומרנו עבדי הֵם. וללד שיאמר הקונה, כי טעם זה יודק לגבי העבד שלא יפקיע עבדותו וימכור עצמו לזמניות, אבל הקונה אין עליו חיוב, ומה גם אם הוא מכר עצמו לגר תושב או לעקר הוא העובר על מצות ה', לזה גמר אומר אני ה' אִלְהִיכֶם, מדבר עם הקונה שעמו התחיל ללד צמחילת הפרשה (פסוק לו) כי תקנה, ועם אותם שזה אותם לנוכח (פסוק נג) לֹא יִדְעוּ פְּסָרְךָ לְעֵינַי, כי דבר מלך שלטון עליהם לקיים כל הכתוב:

כ"י יקר

(פסוק נג) לא ירדנו בפרך לעיניך, סלקא דעתך אמינא שזה עיקר הטעם לגאולתו, ואם כן אמתיך עד שאראה הנהגתו עמו אם ירדנו או לא. קא משמע לן שתיכף 'אחרי שנמכר' אף על פי שלא שעבד בו עדיין חייב אתה לגאלו, כדי שלא ילמד ממעשיו ויאמר 'הואיל

כו א לא תעשו לכם אילים ופסל ומיצבה לא תקימו לכם ואבן משפית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה כי אני יהוה אלהיכם: ב את שבתתי

א לא תעבדון לכוז טעון וצלם וקמא לא תקימו לכוז ואבן סגידא לא תתנון בארעכון למסגד עליה ארי אנא יי אלהכון: ב ית יומי שבביא דילי

תו"א (א) לא תעשו לכם אילים. ירושלמי עבודה זרה פ"ד ה"ד. ואבן משכית לא תתנו בארצכם. מגילה כג: ירושלמי ע"ו פ"ד ה"א. (ב) את שבתותי תשמורו. שנת סט:

רש"י

שפתי חכמים החדש

כו (א) לא תעשו לכם אילים. כנגד זה הנמכר לנכרי, שלא יאמר הואיל ורבי מגלה עריות אף אני כמותו, הואיל ורבי עוזר עבודה כוכבים אף אני כמותו, הואיל ורבי מחלל שבת אף אני כמותו, לכן נאמרו מקראות הללו (תו"ס). ואף הפרשיות הללו נאמרו על הסדר, במחילה הזהיר על השזיעית, ואם חמד ממון ונחשד על השזיעית סופו למכור מטלטליו, לכן סמך לה וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר (לעיל כה יד) (מה כתיב זיה, אז קנה מיד וגו', דבר הנקנה מיד ליד). לא חזר בו, סוף מוכר אחוזמו. לא חזר בו, סוף מוכר את צימו. לא חזר בו, סוף ליה צרצית. כל אלו האחרונות קשות מן הראשונות. לא חזר בו, סוף מוכר את עצמו. לא חזר בו, לא דיו לישראל, אלא אפילו לגוי (קדושין כ):

ואבן משכית. לשון כסוי, כמו וְשָׂפְתַי כְּפִי (שמות לג כב), שמכסין הקרקע צרצפת אבנים: **להשתחות עליה.** אפילו לשמים, לפי שהשתחוואה צפישוט ידים

כו א ואם תאמר, ולמה נקט רש"י גילוי עריות יותר משאר עבירות, בשלמא עבודה זרה ושבת כתיבי בקרא הכא בפירושו, אלא גילוי עריות לא הוזכר בקרא, ולמה נקט רש"י גילוי עריות. ויש לומר, אף שלא נזכר בקרא גילוי עריות, רמז גם כן על גילוי עריות כיון שהזכיר עבודה זרה, כדאמר במדרש (מכילתא מס' דבחדוש ח) 'שני שדין' וגו' (שה"ש ד ח) שהיו השני לוחות מכוונים דבור כנגד דבור, 'לא תנאף' כנגד 'לא יהיה לך', והיינו גילוי עריות. אי נמי, על דרך שאמרו (סנהדרין סג): לא עבדו ישראל עבודה זרה אלא כדי להתירם בעריות, והא דהזכיר שבת דהא כל המחלל שבת כאילו כפר בבריאת שמים וארץ. אי נמי, כגון שיקנה העבד למשכב זכור והיינו עריות (מנח"י): **ב כדכתיב** (לעיל כה מז) 'לגר תושב', ומשמע אף גוי, כדכתיב (שם) 'או לעקר משפחת גר', 'עקר' זו עבודה זרה, 'משפחת גר' זה הגוי. והקשה הרא"ם, למה לי למיכתב 'משפחת גר', דאם לעבודה זרה עצמה נמכר, כל שכן לגוי. ולא הבנתי קושיא זאת, דהוה ליה להקשות נמי אם לגוי נמכר לגר תושב לא כל שכן, ולמה ליה 'לגר תושב'. אלא לכן כתב כולם, כמו שכתב רש"י, שאין הקדוש ברוך הוא מביא הכל ביחד עליו, שמתחילה אם לא חזר בו נמכר לישראל, ואם עדיין לא חזר נמכר לגר תושב, ואם לא חזר נמכר לגוי, ואם לא חזר נמכר לעבודה זרה. ואם כתב 'לעקר' (ולא 'משפחת גר') הוה אמינא תחילת מכירתו הוא לעקר, וזה אין הקדוש ברוך הוא עושה, רק מביא עליו מעט מעט (גוי"א): **ג ואם** תאמר, מנא ליה לרש"י שהשתחוואה בפישוט ידים ורגלים. ויש לומר דלעיל בפרשת וישב (בראשית לו י) כתיב 'להשתחות לך ארצה', שמע מינה דהשתחוואה בפישוט ידים ורגלים היא (מנח"י עפי' ביאורים למהר"ן): **ד ואם** תאמר, מנא ליה לרש"י דלמא אף במקדש אסור לעשות כן. ויש לומר דכתיבי בקרא יואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה, משמע בארצכם אסרה תורה, אבל במקדש לא אסרה תורה (מנח"י עפי' ביאורים למהר"ן):

ורגלים היא, ואסרה תורה לעשות כן חוץ מן המקדש (מגילה כג: תו"ס):

אבן עזרא

משכית. שם, כמו מְרִבִּית (שם פסוק לו). וטעמו אבן מצוירה, מגזרת עִבְרוּ מְשֻׁכִּיּוֹת לָבַב (תהלים עג ז), שְׁכִיּוֹת הַקְּמָדָה (ישעיה ב טז): **לא תתנו בארצכם.** זה משפט עובדי עבודה זרה במרקוליס (סנהדרין ס): **כי אני ה' אלהיכם.** לי תשתחו, ובתרגום ירושלמי כן: **את שבתותי תשמורו.** שנות השמיטה.

כו (א-ב) לא תעשו לכם אילים. בעבור שנמכר לגוי, הזהיר על עבודת כוכבים שלא ישמש אדוניו בפסל, ולא יעבוד אדוניו בשבת, ובוה יקנהו הנכרי: **ומקדשי תיראו.** שיבא למקדש שלש רגלים. ויתכן להיות טעם לא תעשו לכם אילים, בעבור שאמר (לעיל כה נה) עֲבַדְתִּי הֵם, ואחר שהם עבדי, יעבדו אותי לבדי ולא אחרים: **ופסל ידוע: ומיצבה.** לפסל:

דעת זקנים

רשב"ם

כו (א) ואבן משכית. אבן שיש בה צורה ובני אדם מסתכלין בה ומשתחיים עליה, ודומה שמשתחוה לצורה. ומשכית לשון שְׁכִיָּה, שהכל סכין ביופיה: **(ב) את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו.** איתקש מקדש לשמירת שבת, לומר לך מה שמירת שבת לעולם שנאמר (תו"כ לעיל יט ז): **הסלת פרשת בהר**

כו (א) משכית. מן 'סכה', כמו מרצית מן 'רצה'. ואיני מוצא לו חצר כי חס עָבְרוּ מִשְׁפָּטִים לָבַב (מהלל עג ז), לשון ראיית לבבו, אף כאן אבן רואה, שיש בה כלמים וזוירים להסמלל בהן: **הסלת פרשת בהר**

רמב"ן

כו (א-ב) לא תעשו לכם אילים. כנגד זה הנמכר לגוי הכותב מדבר, שלא יאמר הואיל ורבי עובד עבודה זרה אף אני אעבוד עבודה זרה, הואיל ורבי מגלה עריות אף אני אגלה עריות, הואיל ורבי מחלל שבת אף אני אחלל את

ירושלמי
כו א ואבן ואבן דטעו:

כּו א לֹא תַעֲבֹדוּן לְכוֹן טַעֲוֹן וְצִלְמִין וְקַמְתִּין
מְטוּל סְגוּדָא לֹא תַקִּימוּן לְכוֹן וְאַבְן מְצִירָא לֹא
תַתְּנוּן בְּאַרְעֵכוֹן לְמַגְחֹן עֲלֶיהָ בְּרַם סְטִיו חֲקִיק בְּצִיּוּרִין וְדִיּוּקְנִין תְּשׁוּוֹן בְּאַרְעִית מְקַדְּשִׁיכוֹן וְלֹא
לְמַסְגֹּד לֵה אַרוֹם אָנָּא יִי אֱלֹהֵינוּ: ב ית יומי שביא דילי

ביאור יונתן

בספר השרשים לרד"ק (שרש שכה) פירשו מלשון ראייה והבטה, ושענינו ציור. בַּרְם סְטִיו חֲקִיק בְּצִיּוּרִין וְדִיּוּקְנִין תְּשׁוּוֹן בְּאַרְעִית מְקַדְּשִׁיכוֹן, וְלֹא לְמַסְגֹּד לֵה. אֵךְ רִצְפָה חֲקוּקָה בְּצִיּוּרִים וְדִמוּיֹת תְּשִׂימוּ בְּקִרְקַע מְקַדְּשִׁיכֶם, וְלֹא לְהַשְׁתַּחֲוֹת לָהּ. פִּירוּשׁ, שֶׁלֹּא לְהַשְׁתַּחֲוֹת לְשֵׁם הָרִצְפָה, כִּי אִם לְשֵׁם שְׂמִים, וְכֵן הוּא בְּתוֹרַת (סוף פ"ו, מגילה כ"ב): 'ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה', בארצכם אי אתם משתחוים על האבנים, אבל אתם משתחוים על האבנים שבמקדש (אהבת יהונתן). ויש שפירש שתיבות 'ולא למסגוד לה' עולה על גבולין מחוץ לבית המקדש. (ב) יוֹמֵי שְׁבִיָּא דִּילֵי. ימי השבתות שלי.

כּו (א) וְצִלְמִין וְקַמְתִּין מְטוּל סְגוּדָא. וצלמים ומצבות בעבור השתחוויה. 'פסלי' הוא דמות צורה, ותרגומו צִלְם. וכן באונקלוס. 'רמצה' היא מלשון אבן הניצבת על עמדה, ותרגומה 'קמא'. ומפרש, שאין בה איסור אלא כשמעמידה לשם השתחוויה. 'סגודא', בכ"י נכתבה תחילה בטעות 'סגותא', ושוב נכתבה כתיקנה 'סגודא'. וְאַבְן מְצִירָא. ואבן מצוירת. וכן פירש באבן עזרא: וטעמו אבן מצוירה מגורת 'עברו משפיות לבב' (תהלים ע"ז), 'שפיות החמורה' (ישעיה ב טו), וכן ברשב"ם: ואיני מוצא לו חבר, כי אם 'משכיות לבב', לשון ראיות לבבו, אף כאן אבן רואה שיש בה צלמים וציורים להסתכל בהן. וכן

רמב"ן

ברגלים ויירא ממנו, והוא הדין לכל המצות, אבל הזכיר אלה שהן אבות ללמד על כולן. ויש גורסין 'הזהיר כאן', ואם הגרסא כן, רמזו שכל המצות בכלל השבת והמקדש, והמשכיל יבין:

הפלת פרשת בהר

השבת, תלמוד לומר לא תעשו לכם אילים. את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו, הזכיר כן הכתוב על המצות, לשון תורת כהנים:

ופירושה, שהזכיר הכתוב עבודה זרה ושבת, שיוהר בהן העבד הנמכר לגוי, ומורא המקדש, שיבא שם

בעל הטורים

בית המקדש דוחה שבת (יבמות ו): את שבתותי תשמורו. הרי שכתב 'שמירה' אחר השבת. שְׁמֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת (דברים ה יב) הרי 'שמירה' לפניו. שצריך שמירה בין מלפניו בין מלאחוריו, תוספת מחול על הקדש (מכילתא פס' דבמחור ו): הפלת פרשת בהר

כּו (א) ופסל. הפ"א עקומה, לומר שכל המודה בעבודה זרה כאילו כופר בכל התורה כולה (ספרי ראה נד) שניתנה מנשיקות פיהו של הקב"ה (שה"ש רבה פ"א ב): (ב) את שבתותי תשמורו. סמך לעבודה זרה. ששקול שבת כנגד עבודת כוכבים (חולין ה). וסמך לו 'ומקדשי תיראו', שאין בין

ספורנו

כּו (א) לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם. אֵף עַל פִּי שֶׁמִּשְׁמַעֲדוֹ לְאוֹמוֹת כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה זֶה שֶׁמִּכֹּחַ עֲלָמוֹ לְגוֹיִם, לֹא תִמְיוּ כְּעוֹדֵכֶם בְּלֹא יוֹעֵל, זֶה שֶׁלֹּא יַעֲטוּ כְּמוֹ שֶׁזִּכְּרוּ ז"ל (סנהדרין קה). טַעֲוֹן רִצִּים עֲמַת הַגּוֹלָה שֶׁאִמְרוּ לְנִצְיָאִים עֲבַד שִׁמְכְרוּ רַבּוֹ וְאִשָּׁה שְׂגִירָשָׁה עֲבֵלָה כְּלוֹם יֵשׁ לָזֶה עַל זֶה כְּלוֹם, זֶה כִּי אֶפְיִלוֹ אַחַר כֹּל שֶׁעֲבַד אֶתֶּם עֲבָדִי, כְּמוֹ שֶׁזִּכְּרוּ ז"ל (שם) שֶׁהִצִּיּוּ הַנִּצְיָאִים עַל זֶה כְּאִמְרַם כּוֹרֵשׁ עֲבָדִי, נִבְּוֹכְדִנְזַר עֲבָדִי (ירמיה מג ט), עֲבַד שְׂקִנָּה נִכְסִים עֲבַד לְמִי נִכְסִים לְמִי: כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. אֶפְיִלוֹ צִיּוּמֵי הַשְּׁעֲבֹד כְּאִמְרוּ (להלן כו מד) וְאֵף גַּם זֹאת צְדִיקָתְּךָ צִלְכָן אִצְיָקָם לֹא מֵאֲשָׁמִים וְגו' פִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם: (ב) אֵת שְׁבִטוֹתַי תְּשִׁמְרוּ. אֵף צִיּוּמֵי הַשְּׁעֲבֹד, אֵף עַל פִּי שֶׁהִמְנוּמָה בָּהֶם זֶכֶר לְמִירוֹת:

חזקוני

כּו (א) לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִים. על ידי שנמכר לגוי הזהירו על עבודת כוכבים (ת"כ): (ב) את שבתותי תשמורו. מתורגם בתרגום ירושלמי בענין שנות שמיטה, שכן הם נקראו שבת:

אור החיים

לאזהרה זו אומרו ומקדשי תיראו, על דרך אומרו ז"ל (אבות פ"ה מ"ט) לא נחרצ הציט אללא בשביל שלא שמרו מצוות השביעית, וכן אמר הכתוב (להלן פסוק נד) לֹא תִקְרַח הָאָרֶץ אֶת שְׂבַתְתֶּיךָ, והוא עצמו אומרו את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו, שלא תסבבו להחריבו כשלא תקיימו מצוות השבתות: ויש לך לדעת, כי הגם שה' משליך חמתו על ציתו ונחלתו לחללה לכפרת עון, כאומרו ז"ל (א"כ"ר ד יד) צַפְסוּק (תהלים ע"ב) מְזִמֹר לְאֶסְף, עַם כָּל זֶה עַל הַכֹּל יֵצֵא ה' בְּזַמְפֵּט, כֹּל

על זה כלוס, זה כי אפילו אחר כל שעבוד אדם עבדי, כמו שהזכירו ז"ל (שם) שהציצו הנציאים על זה כאמרם כורש עבדי, נבוכדנצר עבדי (ירמיה מג ט), עבד שקנה נכסים עבד למי נכסים למי: כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. אֶפְיִלוֹ צִיּוּמֵי הַשְּׁעֲבֹד כְּאִמְרוּ (להלן כו מד) וְאֵף גַּם זֹאת צְדִיקָתְּךָ צִלְכָן אִצְיָקָם לֹא מֵאֲשָׁמִים וְגו' פִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם: (ב) אֵת שְׁבִטוֹתַי תְּשִׁמְרוּ. אֵף צִיּוּמֵי הַשְּׁעֲבֹד, אֵף עַל פִּי שֶׁהִמְנוּמָה בָּהֶם זֶכֶר לְמִירוֹת:

כּו (ב) אֵת שְׁבִטוֹתַי תְּשִׁמְרוּ וְגו'. נִרְיָן לְדַעַת לְמַה חֹזֵר הַכְּתוּב וְזֶה כֹּאֵן עַל הַשְּׁבִטָה. וְנִרְאֶה שֶׁנִּכְחַזֵּן לְהַסְמִיךְ מִצְוַת שְׁבִטָה לְמִצְוַת שְׁלִפְתִּיָה, דְּכַמִּיז לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִים וְגו', לֹאמַר כִּשֶׁם שֶׁעֲבֹדָה זֶרָה שְׂקוּלָה כְּכֹל הַתּוֹרָה (הריו"ת ט), גַּם מִצְוַת שְׁבִטָה שְׂקוּלָה כְּכֹל הַתּוֹרָה כּוֹלָה (שמו"ר פ"ה י"ג):

עוד יכוין לומר על השמיטות שהם נקראים שבתות, דכמיז (לעיל פ"ב ט) שָׁבַת לָהּ, שְׁמֹהִיר עֲלֶיהָ לְשׁוֹמְרָם. וְסִמֵּן

בלי יקר

היה אצלו שנים רבות וראית שאינו רודהו בפרך, מכל מקום חייב אתה לגאלו כדי שלא ילמוד ממעשיו: הפלת פרשת בהר

ורבי מגלה עריות, ועובד עבודה זרה, ומחלל שבת, אף אני כמותו (ת"כ):

ואם נאמר שכל אחרי מופלג, נקט 'אחרי' לרבותא, שאפילו אם כבר

תְּשִׁמְרוּ וּמִקְדָּשֵׁי תִירָאוּ אֲנִי יְהוָה:

תְּשִׁרוּן וּלְבֵית מִקְדָּשֵׁי תְהוֹן

דְּחַלִּין אָנָּא יְיָ:

יוֹנְתָן בֶּן עֻזִּיאֵל

תְּשִׁרוּן וּלְבֵית מִקְדָּשֵׁי תְהוֹן
אָזְלִין בְּדַחְלָתֵי (כ"י בְּדַחְלָתָא)
אָנָּא יְיָ:

נ"ז פסוקים, חטי"ל סימן, לאחוז"ה סימן.
ביאור יונתן

וּלְבֵית מִקְדָּשֵׁי תְהוֹן אָזְלִין בְּדַחְלָתָא. ולבית מקדשי תהיו הולכים ביראה. וכן תרגם לעיל יט ל (עין ביאור שם). ושנו חז"ל (ברכות נד): ולא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו ובפונדתו ובאבק שעל רגליו, ולא יעשנו קפנדריא, ורקיקה מקל וחומר (פי' יונתן). ובאונקלוס 'ולבית מקדשי תהון דחלין', ובת"י השלם 'בית מקדשי תהון מְצַלִּין בְּדַחְלָה' - תהיו מתפללים במורא. ובגליון שם 'תהון עֲלִין בְּדַחְלָה' - תהיו נכנסים במורא. 'בדחלתא' בכ"י, כתרגומו לעיל יט ל. בד"ר כאן 'בדחלת' - ביראתי, אולי אינו שיבוש, ויתכן לבאר שמרמו בזה מה שאמרו חז"ל (תרי"כ לעיל יט ל) 'לא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שפקד על המקדש'.

רש"י

(ז) אני ה'. נאמן לשלם שכר (מ"ט): חסלת פרשת בהר

אבן עזרא

לפני ולא על אבן משכית, רק מקדשי, והנה הזכיר היום הנבחר, כי הוא נבחר לעבודת השם כאשר פירשתי, וגם הזכיר המקום הנבחר: וטעם אני ה'. ששבתי מכל מלאכה בשבת, וכבודי דר במקדש, על כן הזכיר מלת תיראו: חסלת פרשת בהר

ומקדשי תיראו. שנת היובל, כי כן כתוב (לעיל כה יב) קִדְּשׁ תְהִיָּה לְכֶם. ולפי דעתי שהזכיר את שבתותי מטעם ומְדֵי שְׁפָת בְּשִׁבְתוֹ יָבֹוא כָּל בְּשָׂרָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי (ישעיה סו כג), ולא בעבור שהזכיר להשתחוות עליה. והטעם שתבואו בכל שבת להשתחוות

חזקוני

ומקדשי תיראו. שנת היובל, קִדְּשׁ תְהִיָּה לְכֶם (לעיל כה יב), כך נדרש בתנחומא (סי' א): שְׁלִים סִידְרָא דְפִרְשַׁת בְּהַר

ספורנו

ומקדשי תיראו. המקומות המקודשים צגלות, והם צמי כנסיות וצמי מדרשות אף על פי שחרב בית המקדש, כאלמרו (יחזקאל יא טו) וְאֵהִי לְכֶם לְמִקְדָּשׁ מַעַט [צִאֲרָלוֹת אֲשֶׁר צָאוּ אֵס], ואלמרו ז"ל (מגילה טז). אלו צמי כנסיות וצמי מדרשות: חסלת פרשת בהר

אור החיים

את חרפתו, ומה מענה בלשונו, ומה גמול יעריכנו. והוא מה שרמז הכתוב כאן צאומרו ומקדשי תיראו כי עונשו גדול, וישער מזה עונש השמיטה, לשומרה: חסלת פרשת בהר סיני

המסבב בחטאו את הדבר הרע הזה, ציוס המשפט הנורא, כשיעמוד על הבית המקודש וימצע האיש המגרש. ומה גם למה שאמר הנביא (ישעיה יא ט) לֹא יָבֹוא צְעִיר, ודרשו ז"ל (וזהר ח"ג קמז: וראה מעניי ה). נשבע הקדוש ברוך הוא וכו', אנה יולין

הפטרה לפרשת בהר (ירמיה לב ו-כז)

וַיֹּאמֶר יְרֵמְיָהוּ הִנֵּה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר:
 הִנֵּה חֲנַמְאֵל בֶּן־שֵׁלֶם דָּדְךָ בָּא אֵלֶיךָ לֵאמֹר
 קָנָה לְךָ אֶת־שָׂדֵי אֲשֶׁר בְּעֵנְתוֹת כִּי לְךָ
 מִשְׁפַּט הַגְּאֻלָּה לְקִנּוֹת: ה וַיָּבֹא אֵלַי חֲנַמְאֵל
 בְּנ־דָדִי כְּדַבֵּר יְהוָה אֶל־חֲצֹר הַמְּטָרָה וַיֹּאמֶר
 אֵלַי קָנֵה נָא אֶת־שָׂדֵי אֲשֶׁר־בְּעֵנְתוֹת אֲשֶׁר |
 בְּאֶרֶץ בְּנִמְיִן כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַיְרֵשָׁה וְלְךָ
 הַגְּאֻלָּה קָנֵה־לְךָ וְאָדַע כִּי דְבַר־יְהוָה הוּא:
 ט וַאֲקַנְהָ אֶת־הַשָּׂדֶה מֵאֵת חֲנַמְאֵל בְּנ־דָדִי

בשנה העשירית למלך צדקיהו - האחרון למלכי יהודה - היתה ירושלים נתונה במצור תחת חיל נבוכדנצר מלך בבל, וקץ ישיבת ישראל בארצם היה ברור וקרוב. בעת ההיא היה כלוא ירמיהו הנביא בבית האסורים, על פי הוראת צדקיהו ובגין נבואתו הקשה שהתנבא על הגלות העתידה לבוא.

בפרק זה מספר הכתוב, כי בעודו נתון בבית האסורים צוה ה' על ירמיהו לקנות שדה אחוזה מיד חנמאל בן דודו. דבר זה נועד לשמש כאות ורמז לבני ישראל, שאף על פי שעתידיה ירושלים ליפול ביד נבוכדנצר והכשדים, עתיד הקביה להשיב את ישראל לארצם ועוד יקנו בה בתים שדות וכרמים. כדי לחזק את הדברים, מצוה ירמיהו לתלמידו ברוך בן נריה, להצניע את שטרות קנין השדה במקום המשתמר כדי שיתקיימו לאורך שנים, עד שוב ישראל לארצם.

מפטירין בענין זה העוסק במכירת שדהו של חנמאל לירמיהו, שהוא מעין הפרשה המדברת בעניני קניית שדות ומכירתם. בהפטרה זו מוזכרת גם נפילת ישראל ביד הכשדים וצאתם לגלות, ואמרו חז"ל כי עונש זה בא להם על שבימי שבתם בארץ בטלו את מצוות השמיטה - עליה נצטוו בפרשתנו.

דְּבַר ה' הוּא - ואני ירמיה, ידעתי כי מאת ה' הוא שאקנה אותה, שהלא לשם כך הודיעני שעתיד חנמאל לבוא אלי: (ט) ולפיכך, וַאֲקַנְהָ - קניתי את השדה מאת חנמאל בן דדי אשר בעננות ואשקלה לו את הכסף לתשלום השדה, וסכמו היה: שבעה שקלים ועשרה הכסף - שבעה מנים ועשרה סלעי כסף:

(י) וַאֲכַתְּבָה את דבר המכירה בכסף, וְאֶחְתֹּם - וצויתי לחנמאל לחתום את שמו עליו, וְאָעֵד עֲדִים - וזמנתי עדים שיראו את דבר הקנין, וְאֶשְׁקֶל הַכֶּסֶף לְתַשְׁלוֹם למני העדים, שיראו שלא חסר מאומה במשקלו:

(יא) אחר שהתקיימה המכירה כדת וכדין: וַאֲקַח אֶת כֶּסֶף הַמְּקַנָּה, אֵת אותו השטר הַחֲתוּם כדת וכדין על פי כל הַמְּצַנְה וְהַחֲקִים, וְאֵת הַגְּלוּי - ולקחתי אף את שטר הקיום, הנועד לעשות את הדבר גלוי ומפורסם:

ירמיהו מצוה לשמור את עדות המכירה לימים רבים

(יב) וְאֶתְּנֶנּוּ אֶת הַכֶּסֶף הַמְּקַנָּה אֶל תַּלְמִידֵי בְרוּךְ בֶּן נַרְיָה בֶּן מַחְסִיָּה, לְעֵינֵי חֲנַמְאֵל בֶּן דָדִי, וְלְעֵינֵי הָעֲדִים הַכֹּתְבִים את דבר המכירה בכסף הַמְּקַנָּה, וְלְעֵינֵי כָל הַיְהוּדִים הַיֹּשְׁבִים בְּחֲצֵר הַמְּטָרָה - בבית האסורים:

ירמיהו מתנבא שיבא אליו בן דודו למכור את שדהו

(ז) באותה העת שהיה ירמיהו כלוא בבית האסורים על ידי המלך צדקיהו, נגלה אליו דבר נבואה מאת ה', וַיֹּאמֶר יְרֵמְיָהוּ אל אנשי בית האסורים: הִיךָ דְבַר נְבוּאָה מֵאֵת ה' אֵלַי לֵאמֹר:

(ז) הִנֵּה חֲנַמְאֵל בֶּן שֵׁלֶם דָּדְךָ - חנמאל בנו של דודך שלם בָּא אֵלֶיךָ וְעֵתִיד הוּא לֵאמֹר לְךָ: קָנֵה לְךָ אֵת שָׂדֵי אֲשֶׁר שׁוֹכְנֵת בְּעֵנְתוֹת בעיר ששמה ענתות, כִּי מֵאֲחֵר שַׁחֲפָץ אֲנִי לְמַכְרָה, וְאֵתָה הוּא קְרוֹב מִשְׁפַּחְתִּי הֵרָאִוִי לְרֵשֶׁת אֹתִי כִּבְבַּא הַיּוֹם, לְךָ מִשְׁפַּט הַגְּאֻלָּה - מן הראוי שתגאל אותה ותגרום שלא תבא לידי איש זר, וזאת על ידי שתבא לְקִנּוֹת אותה ממני:

קנין השדה כדת וכדין

(ח) ירמיהו ממשיך ומספר לאנשי בית הסוהר: וַיָּבֹא אֵלַי חֲנַמְאֵל בֶּן דָדִי כְּדַבֵּר ה' אֵל חֲצֹר הַמְּטָרָה - אל בית האסורים, וַיֹּאמֶר אֵלַי: קָנֵה נָא אֶת שָׂדֵי אֲשֶׁר בְּעֵנְתוֹת אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ בְּנִמְיִן, כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַיְרֵשָׁה כִּבְבַּא הָעֵת, וכיוון שחפץ אני כעת למכרה, לפיכך: וְלְךָ הַגְּאֻלָּה - ראוי שתגאלנה לבל תפול בידי אחרים וקנה אותה לך, וְאָדַע כִּי

יג וַאֲצִוָה אֶת בְּרוּךְ לְעֵינֵיהֶם לֵאמֹר: יד כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְקֹחַ אֶת־הַסְּפָרִים הָאֵלֶּה אֶת סֵפֶר הַמִּקְנָה הַזֶּה וְאֵת הַחֲתוּם וְאֵת סֵפֶר הַגְּלוּי הַזֶּה וּנְתַתֶּם בְּכַל־יְחֻרְשׁ לְמַעַן יַעֲמְדוּ יָמִים רַבִּים: טו כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד יִקְנוּ בָתִּים וְשָׂדוֹת וְכַרְמִים בְּאֶרֶץ הַזֹּאת: טז וְאֶת־פְּלֶל אֲלֵי־הַיְהוּדָה אַחֲרֵי תַתִּי אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶל־בְּרוּךְ בֶּן־נְרִיָּה לֵאמֹר: יז אֵתֶּה אֲדַנִּי יְהוָה הִנֵּה | אֶתֶּה עֲשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ בְּכַחֲךָ הַגָּדוֹל וּבִזְרַעֲךָ הַנְּטוּיָה לֹא־יִפְּלֵא מִמֶּךָ כֹּל־דָּבָר: יח עֲשֵׂה חֶסֶד לְאֵלֶּפִים וּמִשְׁלֵם עוֹן אֲבוֹת אֶל־חֵיק בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם הָאֵל הַגָּדוֹל

הַגְּבוּר יִהְיֶה צְבָאוֹת שְׁמוֹ: יט גְּדֹל הַעֲצָה וְרַב הָעֲלִילָה אֲשֶׁר־עִינִיךָ פְּקָחוֹת עַל־כָּל־דְּרָכֵי בְּנֵי אָדָם לָתֵת לְאִישׁ כְּדַרְכּוֹ וּכְפָרֵי מַעַלְלָיו: כ אֲשֶׁר שָׁמַת אֹתוֹת וּמִפְתִּים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־הַיּוֹם הַזֶּה וּבִישְׂרָאֵל וּבְאָדָם וַתַּעֲשֶׂה־לְךָ שֵׁם כַּיּוֹם הַזֶּה: כא וַתַּצֵּא אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְיַד חֲזָקָה וּבְכֹזֶרֶעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָא גְּדוֹל: כב וַתֵּתֵן לָהֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לְאֲבוֹתֶם לָתֵת לָהֶם אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבָשׁ: י"ש מסיימים כאן

כג וַיִּבְאוּ וַיִּרְשׁוּ אֹתָהּ וְלֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹלְךָ וּבַתּוֹרַתְךָ וּבַתּוֹרַתְךָ לֹא־הִלְכוּ אֶת כָּל־אֲשֶׁר

(יג) וַאֲצִוָה אֶת בְּרוּךְ לְעֵינֵיהֶם לֵאמֹר: (יד) כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: לְקֹחַ - קחו את הספרים האלה, את ספר המקנה הזה, ואת החתום - עם חתימתו, ואת ספר הגלוי - שטר הקיום הזה, ונתתם אותם בכלי יחורש שישמרם מן הרקבון, לַמַּעַן יַעֲמְדוּ הַסְּפָרִים וַיִּתְקִימוּ יָמִים רַבִּים לַעֲדוֹת עַל קִנְיַן הַשְּׂדֵה: (טו) ואל תאמר בלבך כי לחינם מצוה אני אותך להצניע את שטרות המכירה, הואיל ועתידים כולם לגלות מכאן, כִּי כֹה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: עוֹד תִּבָּא הַעֵת שִׁיקְנוּ בָתִּים וְשָׂדוֹת וְכַרְמִים בְּאֶרֶץ הַזֹּאת עַל יְדֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל: תמיתה ירמיהו על מצוות ה' בקניית השדה (טז) אחר שצוהו ה' על קניית השדה - בעוד הכשדים עומדים ללכוד את העיר, פתח ירמיהו את פיו בתפילה: וְאֶת־פְּלֶל אֵל ה', אַחֲרַי תַּתִּי - שנתתי את ספר המקנה אל ברוך בן נריה לֵאמֹר: (יז) אֵתֶּה אֲדַנִּי [- צעקת לילה] אֲדַנִּי אֱלֹהִים, הִנֵּה אֶתֶּה עֲשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ בְּכַחֲךָ הַגָּדוֹל וּבִזְרַעֲךָ הַנְּטוּיָה, וּכְיוֹן שֶׁהַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ מַעֲשֵׂה יָדְיֶךָ הֵם, בּוֹדְאֵי לֹא יִפְּלֵא - יסתתר מִמֶּךָ כֹּל דְּבָר מֵהַדְּבָרִים הַנַּעֲשִׂים בָּהֶם, וַיּוֹדַע אֹתָהּ שֶׁקְרוּבָה הָעִיר לִפְּוֹל בֵּיד הַכַּשְׂדִּים: (יח) הלא הנך עֲשֵׂה חֶסֶד לזרעם של צדיקים לְאֵלֶּפִים - עד אלפים דורות, וּמִשְׁלֵם אֶת גְּמוֹלַת עוֹן אֲבוֹת אֵל חֵיק - אל קרב בְּנֵיהֶם הַהוֹלְכִים אַחֲרֵיהֶם וְעוֹשִׂים כַּמַּעֲשִׂיהֶם

- אתה האל הגדול הגבור ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ - לפי שממשלתו נתונה על כל צבאות תבל: (יט) אתה הוא גְּדֹל הַעֲצָה - שעצותיך גדולות בחכמה ותבונה, וְרַב הָעֲלִילָה - ומעשיך מרובים מלהשיגם ולעמוד עליהם, אֲשֶׁר עִינִיךָ פְּקָחוֹת לַהֲשִׁיגָה עַל כָּל דְּרָכֵי בְּנֵי אָדָם כַּדִּי לָתֵת שְׂכָר לְאִישׁ כְּדַרְכּוֹ, וּכְפָרֵי מַעַלְלָיו - וכפי תוצאות מעשיו: (כ) וְאֲשֶׁר שָׁמַת אֹתוֹת הַמוֹכִיחוֹת אֶת אֲמִיתוֹת דְּבָרֶיךָ, וּמִפְתִּים - ומכות מופלאות בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, אֲשֶׁר מְפֹרָסִים הֵם בְּקֶרֶב הָעוֹלָם עַד הַיּוֹם הַזֶּה, וּבִישְׂרָאֵל וּבְאָדָם - ושמת את אותותיך בישראל כדי להיטיב להם, וּבְשָׂאֵר בְּנֵי אָדָם שָׁמַת אֶת אֹתוֹתֶיךָ לַהֲרַע לָהֶם, וַתַּעֲשֶׂה לְךָ בַּעַת הַיּוֹם הַזֶּה לְפָרְסוֹם וּלְשַׁבְּחָהּ כַּיּוֹם הַזֶּה - כפי שיש לך היום הזה: (כא) וַתַּצֵּא אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים, וּבְיַד חֲזָקָה, וּבְכֹזֶרֶעַ נְטוּיָה - ובזרוע מורמת להכות בה את המצרים, וּבְמוֹרָא גְּדוֹל - ובמראות וחזיונות גדולים: (כב) וַתֵּתֵן לָהֶם אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאֲבוֹתֶם לָתֵת אֹתָהּ לָהֶם, וְהִיא אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבָשׁ שֶׁמְשׁוּפָעִים בְּהַמּוֹתֶיהָ בַּחֶלֶב עַד שֶׁהוּא נוֹטֵף מֵעֵטְוִינֵיהֶם, וְתַמְרֵיהָ טוֹבִים עַד שׁוֹב מֵהֶם הַדְּבַשׁ מֵאִילָיו: (כג) וַיִּבְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הָאָרֶץ וַיִּרְשׁוּ אֹתָהּ, וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלְךָ וּבַתּוֹרַתְךָ לֹא הִלְכוּ, וְאֵת כָּל מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר

הפטרת בהר

מז

רָאָה: כֹּה וְאַתָּה אָמַרְתָּ אֵלַי אֲדֹנָי יְהוִה
קִנְיֵה־לְךָ הַשְּׂדֵה בְּכֶסֶף וְהָעֵד עֲדִים וְהָעִיר
נִתְּנָה בְיַד הַכְּשָׁדִים: כֹּה וַיְהִי דְבַר־יְהוָה
אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר: כֹּה הִנֵּה אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵי
כָּל־בָּשָׂר הַמְּמַנֵּי יִפְלֵא כָל־דְּבָר:

צוֹיִתָּה לָהֶם לַעֲשׂוֹת לֹא עָשׂוּ וַתִּקְרָא אֹתָם
אֵת כָּל־הָרְעָה הַזֹּאת: כֹּה הִנֵּה הַפְּלִלוֹת
בָּאוּ הָעִיר לְלִכְדָּהּ וְהָעִיר נִתְּנָה בְיַד
הַכְּשָׁדִים הַנְּלַחְמִים עָלֶיהָ מִפְּנֵי הַחֶרֶב
וְהָרָעַב וְהַדָּבָר וְאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ הִיָּה וְהַנְּבִיא

קָנָה לָךְ אֵת הַשְּׂדֵה בְּכֶסֶף וְהָעֵד עַל כֵּן עֲדִים, וְתַמָּה
אֲנִי מֵהַתּוֹעֵלֶת בְּקִנְיַת הַשְּׂדֵה, מֵאַחַר וְהָעִיר נִתְּנָה בְיַד
הַכְּשָׁדִים, וְכָל שְׂדוֹת הָאָרֶץ יִפְלוּ לַיָּדִים:

תְּשׁוּבָה ה' לִירְמְיָהוּ

(כז) וַיְהִי דְבַר ה' בְּמַחְזָה הַנְּבוּאָה בְּמַעֲנֵה אֱלֹהֵי יִרְמְיָהוּ
לֵאמֹר:

(כז) הִנֵּה אֲנִי ה' אֱלֹהֵי כָּל בְּשָׂר, וְאִם כֵּן אֲפֹא,
הַמְּמַנֵּי יִפְלֵא כָּל דְּבָר - הֵיטָכֵן שִׁמְנַע מִמֶּנִּי לַעֲשׂוֹת דְּבַר
כְּלָשָׁה, וְכִשְׁמֵ שֶׁאַתָּן עֲתָה אֵת הָאָרֶץ בְּיַד הַכְּשָׁדִים כֵּן
עֲתִיד אֲנִי לְהַחְזִירָה לְיִשְׂרָאֵל, וְעַל כֵּן צוֹיִתִּיךְ לְקִנּוֹת אֵת
הַשְּׂדֵה לְאוֹת וּלְסִימָן שֶׁכֵּן אַעֲשֶׂה:

צוֹיִתָּה לָהֶם לַעֲשׂוֹת לֹא עָשׂוּ, וַתִּקְרָא אֹתָם - וְלִכֵּן הִבַּאת
עֲלֵיהֶם אֵת כָּל הָרְעָה הַזֹּאת הַכְּתוּבָה לְהַלְכֵן:

(כד) הִנֵּה אֲנִשֵּׁי הַמְּלַחְמָה הַעוֹמְדִים עַל הַפְּלִלוֹת - תְּלִי הַעֲפָר
שְׂשׂוּפְכִים סְמוּךְ לְעִיר כְּדֵי לַעֲלוֹת עָלֶיהָ וּלְהַלְחֵם בָּהּ, כִּבְר
בָּאוּ עַל הָעִיר יְרוּשָׁלַיִם כְּדֵי לְלַכְדָּהּ, וְהָעִיר נִחְשְׁבָת כְּאִילוּ
כִּבְר נִתְּנָה בְיַד הַכְּשָׁדִים הַנְּלַחְמִים עָלֶיהָ מִפְּנֵי שֶׁאֵין
בִּיכּוּלֶת תּוֹשְׁבֵיהָ לְסַבּוֹל עוֹד אֵת הַחֶרֶב וְהָרָעַב וְהַדָּבָר
הַשׁוֹלֵטִים בָּהֶם בְּהִיוֹתָם בְּמַצוֹר, וְאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ שֶׁתִּפּוֹל הָעִיר
בְּיַד הַכְּשָׁדִים, אֲכֵן הִיָּה, וְהַנְּבִיא רָאָה וַיּוֹדַע אֵת כָּל זֹאת:

(כה) וְאַתָּה אָמַרְתָּ אֵלַי אֲדֹנָי אֱלֹהִים שֶׁעֲתִיד חֲנַמְאֵל
לְבוֹא וּלְדַבֵּר עִמִּי עַל קִנְיַן שְׂדֵהוּ, וְכִאִילוּ אָמַרְתָּ לִּי בְּזֵה:

ל"ג בעומר - מתוך זמירות שבת המבואר מתיבתא

מחבר הפיוט הוא המקובל רבי שמעון לביא, מחבר הספר 'כתם פז', ושמו חתום בראשי הבתים, אחר התיבות 'בר יוחאי': שמן, מושב, עצי, ולשדה, נאזרת, למקום, בקודש, יוד, אור. מבנה הפיוט: פזמון ועשרה בתים. כל אחד מהבתים בן ארבע צלעות, שלוש הראשונות מתחרזות ביניהן והרביעית מתחרזת עם הפזמון. משקל הפיוט: בכל צלע תשע תנועות.

הפיוט נדפס לראשונה בספר היכל ה' בשנת ה'ש"ס בערך, וכיון שהפיוט נסדר כנגד עשר ספירות^א, נכתב שם על כל בית כנגד איזה ספירה הוא מכוון^ב.

הפיוט התפשט מארץ ישראל, בה היו נוהגים לאומרו על קברו של רשב"י בכל קבלת שבת, ובעדות הספרדים גם בכל ליל שבת בבתי הכנסת, אל ארצות הגולה, על מנת להיאמר כחלק מקבלת שבת^ג.

מקורות וצינונים

ושבת בסדר קבלת שבת על קברו של רשב"י ז"ל וז"ע וכ"י, כי לו נאה להודות בהלל ושבח לפני מי שאמר נעשה אדם בעבורו, שזכה וזיכה את הרבים. ושמעתי מא"מ עט"ר ז"ל, וגם מחכמים גדולים אנשי השם שבאו מארץ הקדושה, [כין כל מי שהאיר ה' רוחו עליו אף בחול], והוא מארי קבלה, ינגן פזמון זה, והוא סגולה נפלאה להארת הנשמה, כי האותיות מחכימות, והוא מיוסד ומסודר דרך המעלות, סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, מלמטה למעלה עד לראש כל הכתרים. על פי האמור שם נאמר הפיוט בסיום סדר קבלת שבת. ביוסף אומץ (סי' תקפח-ט) כתב שסדר קבלת שבת שהונהג אז בקהילתו, הוא מנהג טוב, ובהמשך כתב, 'השיר שמוזכר בו בר יוחאי, אינני אומר לרוב עומקו

א. כמו שכתב הרה"ק רבי נפתלי כץ בסידורו בית רחל, וכן כתב בתיקוני שבת, ששיר זה מיוסד ומסודר דרך המעלות, סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, מלמטה למעלה עד לראש כל הכתרים. ב. בשנת תש"ב הוציא לאור רבי ישעיה אשר זעליג מרגליות את הספר 'שיר בר יוחאי', ובו ביאור ארוך על שיר זה, חלק ניכר מהדברים שהובאו בביאורו, הובאו להלן בהערות בשם 'ביאור ריאז"מ'. בהערות שבסופי הבתים מובא פירוש הפיוט על דרך הסוד ובאותיות מודגשות. אף פירוש זה מבוסס על פי הספר הנ"ל, וראה שם את מקורות הדברים. ג. בתיקוני שבת כתב, 'מצאתי באמתחות כתבי הרב אבי מורי עט"ר ז"ל, שהובא לו פזמון נאה מארץ ישראל, שמשוררים בכל ערב שבת

ל"ג בעומר - מתוך זמירות שבת המבואר מתיבתא

בַּר יוֹחָאֵי נְמַשְׁחַתָּ אֲשֶׁרֶיךָ. שְׁמֹן
שִׁשׁוֹן מִחֲבֵרֶיךָ:

בַּר יוֹחָאֵי שְׁמֹן מְשַׁחַת קֹדֶשׁ.
נְמַשְׁחַתָּ מְמִידַת הַקֹּדֶשׁ. נְשִׂאתָ
צִיץ נֹזֵר הַקֹּדֶשׁ. חֲבוּשׁ עַל רֵאשֶׁךָ
פְּאֲרֶךְ: בַּר יוֹחָאֵי

בַּר יוֹחָאֵי מוֹשֵׁב טוֹב יִשְׁבֶּתָּ. יוֹם
נִסְתָּ יוֹם אֲשֶׁר בָּרַחְתָּ. בְּמַעְרוֹת

רבי שמעון בר יוחאי, נְמַשְׁחַתָּ
אֲשֶׁרֶיךָ שְׁמֹן שִׁשׁוֹן מִחֲבֵרֶיךָ -
אשריך שנמשחת לגדולה, בשמן
המשמח, ודבר זה הוא ששון
לחבריך, שהכל שמחו בגדולתך.

רבי שמעון בר יוחאי, לדרגת
כהן גדול המשוח בשמן מְשַׁחַת
קֹדֶשׁ - בשמן המשחה, נְמַשְׁחַתָּ
מְמִידַת הַקֹּדֶשׁ - מכח ספר הזוהר
שנכתב ברוח הקודש, נדמית לכהן
גדול ונְשִׂאתָ את הצִיץ שהוא נֹזֵר
[כתר] הַקֹּדֶשׁ, ונתגדלת כמלך
שחבוש על ראשך פְּאֲרֶךְ, ואף על
ראשך שורה השכינה.

רבי שמעון בר יוחאי, במושב טוב יִשְׁבֶּתָּ - ישיבתך במערה היתה בעסק התורה
הנקראת 'טוב', והיה זה ביום אשר נִסְתָּ [לבית המדרש] מהאויבים שרצו להורגך, ביום
אֲשֶׁר בָּרַחְתָּ מהם [למערה], בְּמַעְרוֹת

מקורות וצינונים

ותתאין מזדעזין מניה, וכך העיד אליהו הנביא (תיקוני' תי
כב סג). וכן בציץ כתוב (שמות כח לה) 'והיה על מצחו
תמיד לרצון להם לפני ה', וכן הגין הרשב"י בקדושתו
על דורו (ראה סוכה מה:), ואמר שיכול לפטור את כל
העולם מן הדין. י. בזוהר (ח"ג עט:) איתא 'מלכך דא
רשב"י'. ועל דרך הסוד, חרוז זה נגד ספירת 'מלכות'
שהיא השכינה הקדושה, וזהו 'נמשחת ממדת הקודש'
שהמלכות מקבלת מבחינת חכמה ובינה הנקראים קודש.
'נשאת ציץ נזר הקודש' שהמלכות נושא ציץ הקודש
הרומוז ליסוד. 'חבוש על ראשך' שהוא עטרת המלכות,
'פארך' מרמוז על תפילין שהן תכשיטי המלכות.
יא. בביאור ריאז"מ מבאר את כפל הלשון 'יום נסת יום
אשר ברכת', שעל פי פשוטו לשון ניסה הוא למקום קרוב
ולשון בריחה הוא למקום רחוק (כמובא בערכי הכינויים), וזהו
'יום נסת' למקום קרוב שהוא בית המדרש שם שהה
מתחילה, 'יום אשר ברכת' למקום רחוק היא המערה בה

בקבלה. ד. שאין צורך משיחה לכהנים ומלכים אלא
לגדולה (ראה רש"י שמות ל כט, ובתהלים מה ח). ה. והיינו
שיש לפרש 'ששון' הן על שלפניו, 'שמן ששון', והן על
שלאחריו, 'ששון מחבריך'. ו. על פי תהלים (מה ח)
'על כך משחך אלהים אלהיך שמן ששון מחבריך', וראה
רש"י ומצודת דוד ומלבי"ם שם. וריאז"מ ציין לבראשית
רבה (לט ו) שם מבואר שהפסוק האמור עוסק בקבלת
נבואה. והוסיף שבזוהר (ח"ב לו:) קרא רשב"י פסוק זה
על משה רבנו, וכיון שרשב"י הוא ניצוץ ממשה רבינו על
כן קרא עליו הפייטן פסוק זה עצמו. ז. על פי שמות
(ל כה) זעשית אותו שמן משחת קודש'. ח. כיון שנקט
שמן, על כן נקט 'מדת הקודש', כלי המידה של השמן.
ט. על פי שמות (לט ל) זיעשו את ציץ נזר הקדש זהב
טהור. וריאז"מ ביאר שענין הציץ מבואר בזוהר (ח"ב
ריח:) שמי שהסתכל בציץ נפל עליו פחד. וכך פחדו
מקדושת רשב"י כמבואר בזוהר (ח"ב קנד:) שעלאין

ל"ג בעומר - מתוך זמירות שבת המבואר מתיבתא

צוּרִים שְׁעַמְדָּת. שֵׁם קְנִיַת הוֹדֵךְ
וְהֶדְרֵךְ: בר יוחאי
שבצוּרִים יב [-שבסלעים] שְׁעַמְדָּת
[-ששהית] י, שֵׁם קְנִיַת וזכית את
הוֹדֵךְ וְהֶדְרֵךְ י - השגותיך
ומדרגותיך ט.

בְּרִי יוֹחָאי עֲצֵי שְׁטִים עוֹמְדִים. לְמוֹדֵי
יְהוָה הֵם לּוֹמְדִים. אוֹר מְפָלָא
רבי שמעון בְּרִי יוֹחָאי, העמדת
תלמידים שהם כְּעֲצֵי שְׁטִים
עוֹמְדִים ט - עצי ארזים זקופים,
שעליהם נאמר 'וכל בניך למוֹדֵי יְהוָה' ובהם הם לּוֹמְדִים י, באור מְפָלָא

מקורות וצינונים

חרבך על ירך גבור הודך והדרך. ובשבת (סג). אמרו על פסוק זה שהכוונה לדברי תורה. טו. כמבואר בשבת (לג): שרבי שמעון בר יוחאי נתעלה בתורה בשנים אלו, שקודם לכן כאשר היה מקשה קושיא היה רבי פנחס בן יאיר מתרצה לו בשנים עשר אופנים, ואילו עתה כאשר היה רבי פנחס בן יאיר מקשה קושיא היה רבי שמעון בר יוחאי מתרצה לו בעשרים וארבעה אופנים. ויש שפרשו שכוונת הפייטן שקנה שם תורת הנגלה והנסתר, כי 'הדר' הוא היופי החיצוני, ו'הוד' הוא יופי הפנימי (ראה מלבי"ם תהלים קד א). ובביאור ריאז"מ כתב שמשה רבינו זכה לקרני הוד מן המערה (ראה שמו"ר מז ו), ורשב"י גם כן קרן עור פניו (סנהדרין לא:), ורשב"י שהיה ניצוץ נשמת משה רבינו העיד בעצמו שזכה להשיג ידיעת קירון הפנים מה שלא השיג משה בקרני הוד (ראה זוהר ח"ג קלב:). עוד פירש על פי המובא במדרש (שהש"ר ד ג) שמשה היה הודו והדרו של ישראל, ועל רשב"י שהוא ניצוץ נשמת משה, אמר הפייטן כי ניצוץ נשמתך הודך והדרך. ועל דרך הסוד, חרוז זה נגד ספירת 'יסוד', וזהו ענין 'מושב טוב' שטוב הוא כינוי לבחינת יסוד צדיק, כמו שאמרו חז"ל (יומא לח: חגיגה יב, אין טוב אלא צדיק שנאמר (ישעיה ג י) 'אמרו צדיק כי טוב', וכך משה רבינו נקרא טוב (סוטה יב), וכן רשב"י איהו דיוקנא דטוב דלעילא (תיקו"ז תי' ל עד). וכן ענין 'הודך והדרך', הוא בחינת יסוד (זוה"ק ח"ב קפז:). טז. על פי שמות (כו טו) 'ועשית את הקרשים למשכן עצי שטים עומדים'. יז. כמבואר בזוהר (ח"ב קסט:). שאמר רשב"י לתלמידיו שעליהם נאמר (ישעיה נד ג) 'וכל בניך למוֹדֵי ה''. ובביאור ריאז"מ פירש שלימד לתלמידיו כי עצי שטים עומדים שסודות התורה קיימים לעולם, למוֹדֵי ה' הם

שהה שלוש עשרה שנה. עוד כתב שיום נסת' הכוונה למנוסת משה מפני פרעה נוראה שם שמביא כמה עניינים מקבילים בין מנוסת משה מפרעה לבריחת רשב"י מהרומיים, 'יום אשר ברחת' הכוונה לבריחת רשב"י ממלכות רומי, וכיון שרשב"י הוא בחינת ניצוץ נשמת משה רבינו, הוא בעצמו אשר נס וברח פעמיים. יב. יש גורסים 'במערת צורים', שהלא לא היו אלא במערה אחת. ובביאור ריאז"מ האריך בזה שטוב יותר לגרוס 'במערת צורים', שכן הוא לשון הכתוב בישעיה (ב יט) 'ובאו במערת צורים'. וכתב לפרש שעל ידי שיצא וחזר למערה בשנת הי"ג נחשבת לשתי מערות. ועל פי דרכו ביאר שהכוונה גם על המערה שעמד בה משה רבינו נראה שמות (לג כב, ובתרגום שם), ומגילה (ט:), וברש"י ורד"ק במלכים (א' יט ט), וכיון שרשב"י היה ניצוץ נשמת משה רבינו, הוא בעצמו אשר עמד במערות פעמיים. יג. סיפור המעשה נמצא בשבת (לג:). כי רבי שמעון בר יוחאי ישב עם חבריו והשמיע בנוכחותם דברים בגנות המלכות, וכשהגיעו הדברים אל אנשי מלכות רומי, פסקו להרוג את רשב"י. מיד ברחו רשב"י ובנו רבי אלעזר, ונחבאו בבית המדרש, לשם הביאו להם נשותיהן לאכול ולשתות, וכאשר חזקה הגזירה חשש רבי שמעון שמא יצערו את הנשים ויגלו את מקום המחבוא, ולפיכך ברחו ונחבאו במערה. נעשה נס ונבראו להם עץ חרובים ומעיין מים, ומהם אכלו ושתו. נאמר שם ששהו במקום שנים עשרה שנה. אחר שנים עשרה שנה, עמד אליהו הנביא על פתח המערה ואמר, מי יודיע לבר יוחאי שמת הקיסר ובטלה הגזירה. מיד יצאו מן המערה, ומשום מעשה שהיה שבו אליה לשנה נוספת. יד. על פי תהלים (מה ד) 'חגור

ל"ג בעומר - מתוך זמירות שבת המבואר מתיבתא

אור היקוד הם יוקדים. הלא המה

יורוך מורך: בר יוחאי

בר יוחאי ולשדה תפוחים. עלית

ללקוט בו מרקחים. סוד תורה

בציצים ופרחים. נעשה אדם נאמר

בעבורך: בר יוחאי

אדם נאמר על ידי הקב"ה למלאכים (בראשית א כו), בעבורך - בכדי לברוא אדם כמוך כ"ה.

מקורות וצינונים

פרשת תולדות (כו ז). **כב.** יש גורסים יעלית.
כג. יש גורסים 'בציצים'. **כד.** [נעל פי שבת (קמה):
שעושין ציצית ופרחים לתורה]. כמובא בזוהר (ח"ג קסב):
כי רשב"י היה בחייו עם חבריא קדישא דיליה בגן עדן
העליון, ושמעו שם חידושי תורה וסודות התורה.
כה. בביאור ריאז"מ התקשה מהיכן למד הפייטן כי
בריאית האדם היתה בשביל רשב"י, וכתב לבאר בכמה
דרכים, ובפשוטו על פי מאמר חז"ל (ב"ר ח ד) שהקב"ה
נמלך במלאכי השרת ואמר להן נעשה אדם, אמרו לו
מה טיבן, אמר להן צדיקים עומדים ממנו, ובוודאי גילה
הקב"ה למלאכים שעתידי רשב"י לצאת ממנו, וכן על פי
מאמר חז"ל (ב"ר ח ז) שנמלך הקב"ה בנפשותן של
צדיקים, ובוודאי אף רשב"י היה אחד מן הנפשות
שהקב"ה עבר לפניו ונמלך עמו בינעשה אדם. ויש
שפרשו שכיון שתכלית הבריאיה היא על ידי לימוד
התורה הקדושה ובפרט בלימוד סודותיה, ורשב"י הוא
שגילה את סוד הנסתרות להשלים תכלית הבריאיה, על
כן 'נעשה אדם' נאמר בעבורו. ועל דרך הסוד, חרוז זה
נגד ספירת 'תפארת', והוא הנקרא 'שדה תפוחים' כמו
שביאר המחבר בספרו כתם פז (פ' תולדות). וזהו שאמר
'ללקוט בו מרקחים', שאמרו בזוהר (ח"ג רט). על הפסוק
(שה"ש ה יג) 'מגדלות מרקחים', שעל זה נאמר (שם ג ו)
'מכל אבקת רוכל', ובמקום אחר (ח"א קעו): אמרו, 'מכל
אבקת רוכל' זה יעקב שהוא מדת תפארת שכלול בו

ואור היקוד [-אורות מתנוצצים]
הם יוקדים - בוערים הלומדים את
סודות התורה, הלא המה יורוך"י
מורך - הרי המה תלמידך"י.

רבי שמעון בר יוחאי, ולשדה
תפוחים - לגן עדן הנקרא 'שדה
תפוחים' כ"ה, עלית כ"ב - זכית לעלות
בחיים בכדי ללקוט בו מרקחים -
דברים נעימים כבשמים, והם סוד
תורה, המתחדשים ומעטרים את
התורה בציצים כ"ה ופרחים כ"ה. 'נעשה

לומדים סדר העולמות וההיכלות, וכך כתוב בזוהר (ח"ב
קלט). יעצי שיטים אלין אינון רזין קדישין דאינון לוחי
משכנא. ובסוכה (מה): נאמר שעצי השיטים עומדים
לעולם. עיי"ש עוד. **יח.** על פי איוב (ח י) 'הלא הם
יורוך'. **יט.** שנתקיים על ידם מאמר חז"ל (מכות י)
הרבה למדתי מרבתי ומחברי יותר מהם ומתלמידי יותר
מכולם, והם מקיימים את הכתוב (דברים יז י) 'ושמרת
לעשות את אשר יורוך'. ויש שפרשו שהכוונה למשה
רבינו ע"ה ואלהיה הנביא ז"ל שם מוריו של רשב"י.
והריאז"מ ביאר בכמה דרכים על דרך הסוד, וכתב
שמרמו גם על מה שהובא בשם האריז"ל שלעתיד
יפסקו ההלכה כרשב"י, וזהו 'הלא המה יורוך מורוך'. ועל
דרך הסוד, חרוז זה נגד ספירות 'נצח והוד' [תרין פלגי
דגופא], וזהו ענין 'עצי שיטים עומדים' שהם נצח והוד
שהם עומדים ומקיימים ומעמידים את המשכן (קהלת
יעקב ערך עז). 'לימודי ה' נקראים נצח והוד שמהם
נמשכת הנבואה היוצאת מתפארת (זוהר ח"ב קע). 'אור
היקוד הם יוקדים' ראשי תיבות אה"ה, שהוא כינוי
לכחינת בינה, ונצח והוד הנקראים נביאים נעשו מבחינת
בינה (תיקו"ז תי" כא מט. עין חיים שער כט פ"א). 'הלא המה
יורוך מורוך' רומז למצוות דרבנן הנמשכות מנצח והוד.
כ. יש גורסים 'באת לשדה', אלא שאין זה מתאים
לסימן שבראשי הבתים. **כא.** בזוהר (ח"ג פד). כתב,
אנתא דעדן דאיהו שדה תפוחין קדישין. וראה ברש"י

ל"ג בעומר - מתוך זמירות שבת המבואר מתיבתא

רבי שמעון בר יוחאי,
כשישבת עם חבריך, שם
נאזרת [-חגרת עצמך] בגבורה כי
לגלות גנות מלכות רומי
הרשעה כי, ובמלחמת אש דת
השערה כיט - ופתחת במלחמה
למען התורה שניתנה באש, בלי
פחד כלוחם בשער שונאיו, וזוה
חרב הוצאת מתערה לא
[-מנרתיקה], שלפת אותה נגד
צורריך שרצו להורגך לב.

בר יוחאי נאזרת בגבורה.
ובמלחמת אש דת השערה.
וחרב הוצאת מתערה. שלפת נגד
צורריך:
בר יוחאי

בר יוחאי למקום אבני שיש.
הגעת ופני אריה ליש. גם
גלת כותרת על עיש.

רבי שמעון בר יוחאי, למקום

אור העליון הנקרא אבני שיש, הגעת להבין את סודם לי, וגם פני אריה ליש שבכסא
הכבוד לה השגת לי, גם גלת כותרת על עיש - גם השגת את סודות המזלות והכוכבים,

מקורות וצינונים

המשך החרוז מדבר מענין הגבורה. לג. ראה חגיגה
(יד:) כי ארבעה נכנסו לפרדס, בן עזאי בן זומא אחר
ורבי עקיבא, ורק רבי עקיבא נכנס ויצא בשלום. ונאמר
שם כי אמר להם רבי עקיבא, כשאתם מגיעים למקום
אבני שיש טהור הזהרו שלא תאמרו מים מים וכו',
עיי"ש. לד. כאמור בזוהר (ח"א כו. ובתיקונים פ:) שהסבא
גילה לרשב"י את סוד אבני שיש, וכן הרעיא מהימנא
(זוהר ח"ג רמו: רנח:) ואליהו הנביא (תיקונים ת"ה כ.) גילו
לרשב"י הסוד של אבני שיש טהור. לה. ראה חגיגה
(יג:) שבכסא הכבוד ארבעה פנים, פני אדם, פני נשר,
פני אריה, פני שור [או כרוב, עיי"ש]. ובסנהדרין (צה.)
מובא כי ליש הוא אחד מששה שמות שיש לארי,
ורבינו סעדיה גאון כתב (איוב ד יא) כי ליש הוא החזק
שבאריות. ויש שפרשו שכוונת הפייטן לשבח את רשב"י
שפניו כפני אריה, וכאשר דימו בגמרא (ב"מ פד:) את
רשב"י לאריה. לו. ויש שפרשו שכאילו אמר למקום
אבני שיש ופני אריה ליש הגעת. לז. כוכב מוכוכבי
השמים, ראה איוב (לה לב), וברש"י שם כתב שהוא כוכב
גדול שבכימה [צורה אחת במזל טלה] והרבה כוכבים
קבועים בו. ובביאור ריאז"מ כתב שהמשיך לעולם את
מדת החסד, כי מובא בברכות (נט.) שעל ידי כוכבי עיש
סתם הקב"ה את ארובות השמים בעת המבול, והלא

חסדים וגבורות. כו. ראה לעיל בהערה שהובא המעשה
מהגמרא בשבת (לג:). כז. על פי תהלים (סה ז) 'מכין
הרים בכחו נאזר בגבורה'. כח. כמבואר בגמרא שבת
(לג:) עיי"ש ובביאור ריאז"מ הוסיף שיש בכך רמז
שרשב"י אור כח הגבורה לגזור להוריד גשמים, כמסופר
בזוהר (ח"ג נט:) שהיה צריך העולם למטר והלכו לרשב"י
ונענו תיכף על ידו, והגשמים נקראים גבורות (תענית ב.),
ועל כן אמר שנאזר בגבורה. כט. על פי ישעיה (כח
ו) 'ולגבורה משיבי מלחמה שערה', והכוונה שמשיבים
מלחמה אל שער העיר. ובגמרא (סנהדרין קיא:) אמרו,
'משיבי מלחמה' זו שנושא ונותן במלחמה של תורה,
'שערה' אלו שמשיכין ומעריבין בבתי כנסיות ובתי
מדרשות. והריאז"מ כתב שהוא מלשון הכתוב (דברים כב
טו) 'זקני העיר השערה' ותרגומו 'תרע בית דינא', והכוונה
הוא על ישיבת רבותינו בכרם ביבנה. ויש גורסים
'הסערה'. ל. עליה נאמר (דברים לג ב) 'מימינו אש דת
למו', ותרגומו 'אשתא דאורייתא'. לא. על פי יחזקאל
(כא ח). לב. ובביאור ריאז"מ ביאר שעל ידי לימוד
סודות התורה נלחם עם חרב דקדושה נגד צוררי
הקדושה שהם המקטרגים העליונים והתחתונים. ועל דרך
הסוד, חרוז זה נגד ספירת 'גבורה', וזהו 'נאזרת בגבורה'
כי מצד מדת הגבורה נאזר לגנות הרומיים הרשעים, וכן

ל"ג בעומר - מתוך זמירות שבת המבואר מתיבתא

תְּשׁוּרֵי לֵיחַ - הטבת לראות ולהשיג,
וּמִי יְשׁוּרֵךְ - ומי יוכל לראות
וּלְהַשִּׁיג כְּמוֹךְ לֵט.

רבי שמעון בר יוחאי, זכית
להבין בְּקִדְשׁ הַקְּדָשִׁים, כלומר
בענייני מלך העולם, והוא קו יְרוֹק
שְׂמֻקִּיף אֶת הָעוֹלָם וּמְחַדֵּשׁ
הַקְּדָשִׁים - מתחדש כל יום, וכן
השגת שְׁבַע שִׁבְתוֹת שֶׁהֵם מ"ט
יום, כלומר ארבעים ותשע שערי
בינה הנקראת סוֹד חֲמִשִּׁים - שיש
בה חמישים שערים מא. קְשֶׁרֶת

רבי שמעון בר יוחאי, זכית
להבין בְּקִדְשׁ הַקְּדָשִׁים, כלומר
בענייני מלך העולם, והוא קו יְרוֹק
שְׂמֻקִּיף אֶת הָעוֹלָם וּמְחַדֵּשׁ
הַקְּדָשִׁים - מתחדש כל יום, וכן
השגת שְׁבַע שִׁבְתוֹת שֶׁהֵם מ"ט
יום, כלומר ארבעים ותשע שערי
בינה הנקראת סוֹד חֲמִשִּׁים - שיש
בה חמישים שערים מא. קְשֶׁרֶת

רבי שמעון בר יוחאי, זכית
להבין בְּקִדְשׁ הַקְּדָשִׁים, כלומר
בענייני מלך העולם, והוא קו יְרוֹק
שְׂמֻקִּיף אֶת הָעוֹלָם וּמְחַדֵּשׁ
הַקְּדָשִׁים - מתחדש כל יום, וכן
השגת שְׁבַע שִׁבְתוֹת שֶׁהֵם מ"ט
יום, כלומר ארבעים ותשע שערי
בינה הנקראת סוֹד חֲמִשִּׁים - שיש
בה חמישים שערים מא. קְשֶׁרֶת

רבי שמעון בר יוחאי, זכית
להבין בְּקִדְשׁ הַקְּדָשִׁים, כלומר
בענייני מלך העולם, והוא קו יְרוֹק
שְׂמֻקִּיף אֶת הָעוֹלָם וּמְחַדֵּשׁ
הַקְּדָשִׁים - מתחדש כל יום, וכן
השגת שְׁבַע שִׁבְתוֹת שֶׁהֵם מ"ט
יום, כלומר ארבעים ותשע שערי
בינה הנקראת סוֹד חֲמִשִּׁים - שיש
בה חמישים שערים מא. קְשֶׁרֶת

רבי שמעון בר יוחאי, זכית
להבין בְּקִדְשׁ הַקְּדָשִׁים, כלומר
בענייני מלך העולם, והוא קו יְרוֹק
שְׂמֻקִּיף אֶת הָעוֹלָם וּמְחַדֵּשׁ
הַקְּדָשִׁים - מתחדש כל יום, וכן
השגת שְׁבַע שִׁבְתוֹת שֶׁהֵם מ"ט
יום, כלומר ארבעים ותשע שערי
בינה הנקראת סוֹד חֲמִשִּׁים - שיש
בה חמישים שערים מא. קְשֶׁרֶת

רבי שמעון בר יוחאי, זכית
להבין בְּקִדְשׁ הַקְּדָשִׁים, כלומר
בענייני מלך העולם, והוא קו יְרוֹק
שְׂמֻקִּיף אֶת הָעוֹלָם וּמְחַדֵּשׁ
הַקְּדָשִׁים - מתחדש כל יום, וכן
השגת שְׁבַע שִׁבְתוֹת שֶׁהֵם מ"ט
יום, כלומר ארבעים ותשע שערי
בינה הנקראת סוֹד חֲמִשִּׁים - שיש
בה חמישים שערים מא. קְשֶׁרֶת

קְשֶׁרֶת שִׁי"ן קְשֶׁרֶת - קשרת לראשך השגות אלו כקשר תפילין שאות שי"ן חקוק עליו מב.

רבי שמעון בר יוחאי, את האות יו"ד המורה על חֲכָמָה שהיא בשם הו"ו"ה האות
הקדומה [-הראשונה], הַשְּׂקָפָת לְכַבּוּדָהּ פְּנִימָהּ - הבנת אותה לעומקה, והשגת

מקורות וציונים

(ספר הליקוטים פ' ואתחנן) מובא שקודם חטא העגל היה משה בתכלית השלימות והיה משיג את שער החמישים. **מב.** יש שפרשו שאות שי"ן יש לה שלשה ראשים, והם כנגד הקב"ה והתורה וישראל, שחיברם רשב"י יחד. וענין התפילין רומז לשלשתם, שי"ן ראשי תיבות שים י"י ניקרא, כנגד הקב"ה, ילמען תהיה תורת ה' בפיק', כנגד התורה, וקשרתם אותם לאות, כנגד ישראל. ועל דרך הסוד, חרוז זה נגד ספירת 'בינה', וזהו 'בקודש הקדשים' שהוא בחינת בינה (זוהר ח"ב רלח:), וגם נקראת 'קו ירוק' שמקיף את העולם (תיקו"ז הקדמה י), והחכמה מחדשת את הבינה תמיד (עי' עץ חיים שט"ל פ"י) וזהו 'מחדש חדשים'. 'שבע שבתות סוד חמישים' היא בחינת בינה שיש בה חמישים שערים [והוא כלול מז' ספירות, שכל ספירה הוא בחינת שבת אחת], ועל ידי הבינה שהיא סוד שי"ן של תפילין (תקו"ז תי"י כו.) 'קשרת קשרי שי"ן קשריך', שנאמר בהם 'כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך', ועל כן יראו מרשב"י שהיתה התקשרות נשמתו בבינה. **מג.** יש גורסים ל'כבודו. אך יש שכתבו שגירסא זו טעות היא. **מד.** על פי תהלים (מה יד).

רשב"י הגין על דורו עד שאמרו (זוהר ח"ג טו.) שלא נראה הקשת בימיו, וזהו שהמשיך הגולת כותרת שהוא חוט החסד [ראה בהערה להלן] על כוכב עיש. **לח.** יש גורסים 'תשור'. ובביאור ריאז"מ גרס 'תשור' מלשון חומה, כמו 'צעדה עלי שור' (בראשית מט כב), כלומר כשהים רואה את חוט החסד, נעשה כחומה ואינו עובר גבולו. וראה בהערה ליעל שרשב"י המשיך את חוט החסד לעולם. **לט.** ובביאור ריאז"מ פירש, ומי רואה ומשיג אותך, והוא מלשון הפסוק (איוב לד כט) 'יִסְתַּר פָּנָיו וְיִשׁוּרְנוּ'. ועל דרך הסוד, חרוז זה נגד ספירת 'חסד', וזהו ענין 'ופני אריה ליש' ככתוב (יחזקאל א י) 'ופני אריה אל הימין', שהאריה הוא בצד הימין שהוא בחינת חסד. 'גם גולת כותרת' הוא מדת החסד שהמשיך 'על עיש' שלא יביא מבול לעולם. והחסד מקבל תשורה מהבינה [שהיא בחינת מ"י שיש בה נ' שערים], וזהו ו'מ'י' דהיינו הבינה הוא ישורך. **מ.** כמו שאמרו בחגיגה (יב.), על 'תהו' (בראשית א ב) שהוא קו ירוק המקיף את כל העולם כולו שממנו יצא חושך. **מא.** ושער החמישים נעלם אפילו ממושה רבינו, ככתוב (תהלים ח ו) 'ותחסרהו מעט מאלהים', ובכתבי האריז"ל

ל"ג בעומר - מתוך זמירות שבת המבואר מתיבתא

עֲשֵׂים וְשִׁתִּים נְתִיבוֹת רֵאשִׁית
תְּרוּמָה. אֶת פְּרוּב מְמִשָּׁה זֵיו
אוֹרָךְ:
בר יוחאי

בַּר יוֹחָאי אוֹר מְפֹלָא רוּם
מְעֵלָה. יִרְאֵת מְלַהֲבִיט פִּי
רַב לָהּ. תַּעֲלוּמָה וְאִין קוֹרָא לָהּ.

את שלשים ושתים נתיבות
[-שבילין] החכמה בפנימיות
התורה הנקראת ראשיתמה
ותרומהמי, את [-אתה] פְּרוּב
מְמִשָּׁה מִי - רב מעלה גדול
בחשיבות, המגן עלינו בזיו
אוֹרָךְ מִי, היא תורתך המאירה מי.

רבי שמעון בַּר יוֹחָאי, אוֹר
תורתך מְפֹלָא ומכוסה, מגיע
לבחינת הכתר שהוא רוּם מְעֵלָה
פחדת להתבונן באור זה שהוא רב
מאודי, תַּעֲלוּמָה היא האור הזה, שנעלם מהשגה, וְאִין קוֹרָא לָהּ - ועל כן קוראים לה
בשם 'אִין נִיא',

מקורות וצינונים

מה. כ"ב אותיות התורה עם עשרה מאמרות נכללים בל"ב נתיבות החכמה (זוהר ח"ג רצ.), וחכמה נקראת ראשית ככתוב (תהלים קיא י) 'ראשית חכמה' (זוהר ח"א ל: ח"ב קכא:), וגם התורה שהיא בחינת חכמה נקראת ראשית כמו שאמרו חז"ל (ב"ר א א) אין ראשית אלא תורה דכתיב (משלי ח כב) 'ה' קנני ראשית דרכי' (ביאורי ריאז"מ). **מו.** התורה נקראת תרומה [אותיות תורה מ] שהוא תורה שניתנה במו' יום (זוהר ח"ג קט. רעב.). ובביאורי ריאז"מ כתב שהכוונה כאן לשבח את תורתו של רשב"י, כמובא בגמרא (גיטין סז.) שאמר רשב"י 'בני מידותי [למדו תורת]. רש"י, שמידותי תרומות מתרומות של רבי עקיבא' [בחרתם ותרמתם מתוך עקרי משניותיו של רבי עקיבא. רש"י], ועל כן תורת רשב"י נקראת תרומה. **מז.** על פי יחזקאל (כח יד) 'את כרוב ממשח הסוכך, ופירש"י, כלומר העוף הגדול הסוכך בכנפיו סכך רב כלומר מושל ממשל רב, 'ממשח' לשון גודל, כמו 'אנשי מדות' (במדבר יג לב) דמתרגמינן גברי דמשחן. וברד"ק (יחזקאל שם) כתב שדימה אותו לכרוב לרוב מעלתו. **מח.** יש גורסים 'דורך' ויש גורסים 'הודך'. **מט.** וזה היה ענין הכרובים שהיו מגינים ומשפיעים לישראל. וראה בביאור ריאז"מ שהארץ לבאר בכמה אופנים אודות דמיון רשב"י לכרוב, ובפשוטו רשב"י היה הכרוב הגדול מקור

אור החכמה והשפיע לכל תלמידיו ולאנשי דורו ממשח זיו אור חכמתו. ועל דרך הסוד, חרוז זה נגד בחינת 'חכמה', וזהו 'יוד חכמה קדומה' שרשב"י השיג הסוד של 'יוד' בחכמה, וכן גילה את סוד ה'יוד' (זוהר ח"ג צא:). והחכמה נקראת 'קדומה' בהיותה מתקרבת אל הכתר, והוא קדם לגילוי האצילות. 'השקפת לכבודה פנימה', כבוד הוא כינוי לחכמה ככתוב (משלי ג לה) 'כבוד חכמים ינחלו', והטעם שנקראת כן על שם ל"ב נתיבות שבה שהן בגימטריא 'כבוד' (זוהר ח"ב קנו: ובמקדש מלך שם), ובוהר (ח"ג קמה.) הובא שאמר אליהו הנביא על הפסוק (ישעיה נח יג) 'לקדוש ה' זה מכובד' דא רשב"י, דאקרי מכובד בעלמא דין ובעלמא דאתי. 'השקפת לכבודה' של המלכות שהיא 'פנימה' ותלויה בחכמה, שהמלכות נקרא חכמה תתאה שהיא ברתיה דחכמה עילאה. **נ.** בביאור ריאז"מ כתב שכל מי שמגיע למדרגת כתר עליון מרוב מעלתו הוא ירא מלהביט שם, כאמור בתיקוני זוהר (הקדמה ז) אודות יחזקאל, וכן אמר רשב"י על עצמו באדרא זוטא (זוהר ח"ג רצה:). **נא.** כמבואר בזוהר (ח"א ל ח"ב פג. צ.). ובשערי אורה (שער י) כתב שספירה זו נקראת בתורה בלשון אין, לפי רוב התעלמות ספירת הכתר והיותה נסתרת מכל הנבראים, ואין מי שיוכל להתבונן בה זולתי לשמע און.

ל"ג בעומר - מתוך זמירות שבת המבואר מתיבתא

נְמַתָּ עַיִן לֹא תִשׁוּרְךָ: בַּר יוֹחָאֵי

בַּר יוֹחָאֵי אֲשֶׁרִי יוֹלְדֶתְךָ. אֲשֶׁרִי

הָעַם הֵם לוֹמְדֶךָ. וְאֲשֶׁרִי

הָעוֹמְדִים עַל סוּדְךָ. לְבוֹשֵׁי חֲשָׁן

תְּמִיךָ וְאוֹרְךָ: בַּר יוֹחָאֵי

נְמַתָּ - עליה אמר הכתוב (ישעיה סג ד), עַיִן לֹא תִשׁוּרְךָ - 'עין לא ראתה אלהים זולתך', כי אין מי ששיגנהיב.

רבי שמעון בַּר יוֹחָאֵי, אֲשֶׁרִי אמך יוֹלְדֶתְךָ, אֲשֶׁרִי הָעַם שֶׁהֵם לוֹמְדֶךָ - לומדי תורתך, וְאֲשֶׁרִי הָעוֹמְדִים עַל סוּדְךָ - המשיגים את סודותיך, שבהם הם

כְּלוֹבוֹשֵׁי חֲשָׁן תְּמִיךָ וְאוֹרְךָ - [האורים והתומים], שסודות אלו מדריכים אותם באשר ילכו כעצת האורים והתומים.

מקורות וצינונים

ופירש"י, כל שאמו יולדת תבקש רחמים יהי רצון שיהא כרבי שמעון. נד. כתב ריאז"מ שרק ברשב"י מצינו שביקש שילמדו את מאמריו ותורתו, כמו שאמר (גיטין סו.) 'בני שנו מידותי', ופירש רש"י 'לימדו תורתך', וראה שם עוד. נה. בביאור ריאז"מ כתב שקודם לכן שיבח את לומדי תורתו הנגלית של רשב"י, וגם את אלו הלומדים בפשטות מאמרי רשב"י בזהר ובתיקונים ואינם משיגים את סודותיו [ולכן נקראו 'עם' שהיא מדרגה פחותה], ואחר כך משבח את אלו העומדים על סודות התורה שגילה רשב"י וזוכים להבינם, ואומר 'ואשרי שהם מאושרים ביותר. עוד פירש שהכוונה על חברייה דרשב"י, שהיה כח בידם לעמוד בהיכל המלך רשב"י ולקבל סודות התורה מפיו. נו. יש גורסים 'לובש'י. נז. על פי דברים (לג ח). נח. בביאור ריאז"מ הביא מהרמב"ן ז"ל וראשונים נוספים שהאורים ותומים הם שמות שירדו מן השמים לבין כפלי החושן, ורשב"י גילה את סודות השמות הקדושים, והיתה בו מעלת הכהן גדול המדבר על פי האורים ותומים שהוא ענין הנבואה ורוח הקודש.

נב. ועל דרך הסוד, חרוז זה הוא נגד בחינת 'כתר', וזהו 'אור מופלא' שהכתר נקרא מופלא ומכוסה (זוהר ח"ב קיט: ח"ג רמג), ובתיקוני זוהר (תי' כב סח:) אמרו שעל כך נאמר (הגיה יג.) 'במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור'. ומשה רבינו זכה להיות מוכתר בכתר עלאה, וכן רשב"י שהוא בחינת ניצוץ משה. 'רום מעלה' הוא ספירת הכתר שהיא רום המעלות מכל המדריגות, ותורתו של רשב"י מגעת עד בחינת עתיק יומין שהיא מדת הכתר. וזהו 'יראת מלהביט כי רב לה', שכל המגיע למדריגת כתר ירא מלהביט שם, 'ואין קורא לה', שהכתר מרוב אי השגתו נקרא בשם 'אין' [ומה שאמר 'לה' בלשון נקבה, כידוע כי מלכות של מעלה נעשית כתר לתחתונים]. וזהו 'נמת עין לא תשורך', שעל הכתר אמרו בזהר (ח"ג כט.) דאיהו מכוסה ולא שליט עליה עינא, ובגין דא עין לא ראתה. נג. כפי שאמרו בזהר (ח"ג קיט. קנו.) זתגל יולדתך, דא אמו. ובביאור ריאז"מ ביאר שמה ששיבח דווקא את אמו של רשב"י יותר מאביו, כיון שעיקר הקדושה תלוי באם, עיי"ש. ובגמרא (מכות יז:) אמר רבא דילידא אימיה כרבי שמעון תיליד,

ות
ות
מה
וב
ול
זיו
!
ור
יע
לה
ב
לה

שח
נת
זוד
ח"ג
אל
דה
לה)
י"ב
קנו:
יהו
בד'
תי.
זיה
ניה
מי
רא
ות
והר
ג.)
רה
תה
בה

ל"ג בעומר - מתוך זמירות שבת המבואר מתיבתא

ואמרתם מה לחי
שבחי רבי שמעון בר יוחאי

מחבר הפיוט רבי יוסף חיים זיע"א בעל הבן איש חי, ראש חכמי
בבל^א. בפיוט עשרים ושנים בתים, ובראשיהם סדר א-ב. בכל בית ארבע
צלעות, שלוש הראשונות מתחרזות ביניהן, והאחרונה היא 'אדוננו בר
יוחאי'. משקל הפיוט: בכל צלע שבע תנועות^ב.

ואמרתם מה [כנ] נאה וראוי
לחי - לאיש חשוב, הוא רבי
שמעון בר יוחאי. ואמרתם מה
[כנ] נאה וראוי לחי - לאיש
חשוב, הוא רבי שמעון צדיקאי
[הצדיק].

איש אלהים קדוש הוא, אשרי
עין ראתהו - אשרי מי שזכה
לראותו, מי שליבו לב חכם,
ישפיל פיהו - יעשה בהשכל
וילמד את תורתו, של אדוננו בר
יוחאי.

ברוך הוא מפי הקב"ה העליון,
קדוש

ואמרתם מה לחי. רבי שמעון
בר יוחאי:

ואמרתם מה לחי. רבי שמעון
צדיקאי:

איש אלהים קדוש הוא. אשרי
עין ראתהו. לב חכם ישפיל
פיהו. אדוננו בר

יוחאי:

ברוך הוא מפי עליון. קדוש

מקורות וצינונים

א. על פי המסופר שורר שיר זה לראשונה בהיותו על
קבר הרשב"י במירון, בל"ג בעומר תרכ"ט, בעת שביקר
בארץ ישראל ופקד את קברות הצדיקים שוכני עפרה.
ב. ומפני כן יש להגיה בכמה מקומות.
ג. על פי
ד. על פי
משלי (טז כג).

א. על פי המסופר שורר שיר זה לראשונה בהיותו על
קבר הרשב"י במירון, בל"ג בעומר תרכ"ט, בעת שביקר
בארץ ישראל ופקד את קברות הצדיקים שוכני עפרה.

ל"ג בעומר - מתוך זמירות שבת המבואר מתיבתא

הוא עוד מהריון, היה מאור הגליל
העליון, אדוננו בר יוחאי.
גבור ואיש מלחמה בדת
התורה התמימה, מלא מדע
[דעת] וחקמה, אדוננו בר יוחאי.
ואמרתם

הוא עוד מהריון, היה מאור הגליל
העליון, אדוננו בר יוחאי.
גבור ואיש מלחמה בדת
התורה התמימה, מלא מדע
[דעת] וחקמה, אדוננו בר יוחאי.
ואמרתם

גבור ואיש מלחמה. בדת
תורה תמימה. מלא מדע
והכמה. אדוננו בר
יוחאי:
ואמרתם

גבור ואיש מלחמה. בדת
תורה תמימה. מלא מדע
והכמה. אדוננו בר יוחאי.
ואמרתם

ך רש כל תעלומות. בעז
ותעצומות. עלה מעלות
רמות. אדוננו בר
יוחאי:
ואמרתם

ך רש כל תעלומות. בעז
ותעצומות. עלה מעלות
רמות. אדוננו בר יוחאי.
ואמרתם

ה חבא בתוך מערה. מפני הגזרה. שם למד סתרי
תורה. אדוננו בר יוחאי:
ואמרתם

ה חבא בתוך מערה. מפני הגזרה. שם למד סתרי
תורה. אדוננו בר יוחאי.
ואמרתם

ו שם נברא מעין לו. וחרוב למאכלו. מה טוב חלקו
וחבלו. אדוננו בר יוחאי:
ואמרתם

ו שם נברא מעין לו. וחרוב למאכלו. מה טוב חלקו
וחבלו. אדוננו בר יוחאי.
ואמרתם

מקורות וצינונים

ולאחר מכן נתעלה והיה גדול מרבי פנחס בן יאיר.
ובמערה למד תורת הנסתר, כמבואר בבית הבא.
ט. ראה שבת (שם) שפעם שיבח רבי יהודה את מעשי
הרומיים, בתקנם שווקים ומרחצאות וגשרים, ואילו רבי
שמעון בר יוחאי אמר שלא עשו זאת אלא לצורך עצמם,
ונודע הדבר למלכות וביקשו להורגו. מתחילה נחבא בבית
המדרש, ולאחר מכן חשש שמא יתגלה שם, ועל כן

ה. שם שוכנות צפת, מירון, פקיעין, ועוד. והיינו שהאיר
בתורתו את כל סביבתו. ו. על פי ישעיה (ג ב).
ז. בחגיגה (יד.) נדרש הפסוק הנ"ל בישעיה, גבור זה
בעל שמועות [ששמע הלכות פסוקות מרבותיו ושגורות
בפיו, רש"י] ואיש מלחמה זה שיודע לישא וליתן
במלחמתה של תורה. ח. ראה שבת (לג.) שקודם
היותו במערה היה חותנו רבי פנחס בן יאיר גדול ממנו,

גוי
פי
זה
ש
אי
רי
זה
ם,
בל
דר
ון,

ל"ג בעומר - מתוך זמירות שבת המבואר מתיבתא

זְכַר צְדִיק לְבִרְכָה, דִּין רִיכָא
וְבַר רִיכָא - זְהוּ מַלְךְ וּבֵן מַלְךְ י"א,
זְכָה רַבִּים י"ב וְזָכָה, אֲדוֹנֵנוּ בַר יוֹחָאי.

תְּדַשׁ כְּמָה הֶלְכוֹת, וְהֵם בְּמִשְׁנָה
עֲרוּכוֹת - כְּתוּבוֹת וּמְסוּדְרוֹת, זָה
הָאִישׁ הַמְּרַגֵּז מִמְּלָכוֹת י"ג, אֲדוֹנֵנוּ
בַר יוֹחָאי.

טַהַר אֶת הָעִיר טְבַרְיָה מְטוּמָא
מֵת שֶׁהִיָּתָה שָׁם, וְעָשָׂה אוֹתָהּ
נְקִיָּה [-טְהוּרָה] י"ד, הוֹדוּ לוֹ מְשֻׁמְיָא
- הַסְכִּימוּ עַל כֵּךְ מִן הַשָּׁמַיִם טו,
אֲדוֹנֵנוּ בַר יוֹחָאי.

יָדַע אֶת כָּל הַנְּסֻתוֹת, וְדַבְּרוּ
הָיוּ עוֹשִׂים פְּרוֹת טו, בְּטַל כְּמָה
גְּזֵרוֹת שֶׁרָצוּ הַרוֹמִיִּים לַגְּזוֹר עַל
יִשְׂרָאֵל י"ז, אֲדוֹנֵנוּ בַר יוֹחָאי.

גְּזֵרוֹת. אֲדוֹנֵנוּ בַר
וְאִמְרַתֵּם

זְכַר צְדִיק לְבִרְכָה. דִּין רִיכָא
וְבַר רִיכָא. זְכָה רַבִּים וְזָכָה.
אֲדוֹנֵנוּ בַר יוֹחָאי:
וְאִמְרַתֵּם

חַ דֵּשׁ כְּמָה הֶלְכוֹת. יֵהֵם בְּמִשְׁנָה
עֲרוּכוֹת. זָה הַמְּרַגֵּז מִמְּלָכוֹת.
אֲדוֹנֵנוּ בַר יוֹחָאי:
וְאִמְרַתֵּם

טַהַר אֶת עִיר טְבַרְיָה. עָשָׂה
אוֹתָהּ נְקִיָּה. הוֹדוּ לוֹ מְשֻׁמְיָא.
אֲדוֹנֵנוּ בַר יוֹחָאי:
וְאִמְרַתֵּם

יָדַע כָּל הַנְּסֻתוֹת. דַּבְּרוּ
עוֹשִׂים פְּרוֹת. בְּטַל כְּמָה
יוֹחָאי:
וְאִמְרַתֵּם

מקורות וציטוטים

המערה, ביקש רשב"י לתקן איזה דבר כיון שהתרחש לו נס [נוראה בן יהודע] (לבעל הבן איש חי מחבר הפיוט) בשבת שם, מה שכתב בביאור הדברים], ואמרו לו שבטבריה ישנו שוק שיש בו ספק טומאה ויש צער לכהנים להקיפו, ובדק היכן הוא המת על ידי שקיצץ תורמוסים והשליך על פני הקרקע, וצף המת בדרך נס, וציינו את אותו מקום וטיהרו את השאר. טו. אפשר שהכוונה למה שמסופר שם בבבלי ובירושלמי שאלו שלגלו על מעשיו אלו ופקפקו בהם נענשו קשות. טז. וכגון המסופר בשמו"ר (נב ג) ועוד, שמעשה היה באחד מתלמידי שישא למדינת הים ונתעשר, וקנאו בו התלמידים, והוציאו לבקעה ואמר לבקעה התמלאי זהבי והתמלאה [והוסיף] ואמר שכל הרוצה ליטול יטול, אלא שינכו משכרו לעולם הבא]. יז. כמבואר במעילה

נחבאו במערה הוא ובנו רבי אלעזר. י. על פי משלי (י ז), ופירש רש"י, המזכיר צדיק מברכו. ואפשר שכוונת הפייטן שעל כן יברכהו וישבחהו בשבחים דלהלן, דין ריכא וכו'. יא. על פי בבא בתרא (ד). [אפשר מפני שאף יוחאי אביו נחשב מן התנאים, ראה בן יהודע] (לבעל הבן איש חי מחבר הפיוט) בפסחים (מט.). יב. בתורתו, שלימד את תורת הנסתר, וכן במעשיו, כאמור להלן שטיהר את טבריה וכו'. יג. כנאמר בזוהר (ח"ג רצו): שכאשר הביאו את מיטתו של רבי שמעון למערת קבורתו, יצא קול ואמר זה האיש מרעיש הארץ מרגז ממלכות. וביאור הענין על פי סוד ראה בספר מדרש אליהו (דף צט.) [לאבי הבן איש חי מחבר הפיוט, הביאו בנו בספרו 'הלולא רבה']. יד. כאמור בשבת (לג:לד.) ובירושלמי שביעית (פ"ט ה"א) שכשיצאו הוא ובנו מן

הַ
בַּ
הַ?

הַ
כָּ
אֲ

לֹ
עַ

יָ
יוֹ

הַ
כָּ
יוֹ

יָ

יָ
וְנָ
לְבַ
הַיָּ
מֵע
יָבִי
יְהוֹ
שָׁ
שָׁ
כֵּ

ל"ג בעומר - מתוך זמירות שבת המבואר מתיבתא

**כָּל יָמָיו אֲשֶׁר חָיָה. אֹת
הַקֶּשֶׁת לֹא נִהְיָה. כִּי הוּא
אֹת עוֹלָם הָיָה. אֲדוֹנָנוּ בְּרַ
יְהוָה:**
ואמרתם

**לְכָל יִשְׂרָאֵל הָאִיר. בְּסוֹד
תּוֹרַת הַבְּהִיר. כְּאוֹר הַחֲמָה
מִזְהָר. אֲדוֹנָנוּ בְּרַ
יְהוָה:**
ואמרתם

**מִקּוֹם בָּחַר בְּשָׁמַיָא. עִם הַנְּבִיא
אֲחִיָּה. זֶה מִבְּנֵי עֲלִיָּה. אֲדוֹנָנוּ
בְּרַ יְהוָה:**
ואמרתם

**נְחֻמְד מְאֹד לְמַעְלָה. זָכָה לְיָקָר וְגִדְלָה. פְּתָר עֲלִיוֹן לוֹ
נְגָלָה. אֲדוֹנָנוּ בְּרַ יְהוָה:**
ואמרתם

כָּל יָמָיו אֲשֶׁר חָיָה [-חין], אֹת
הַקֶּשֶׁת י"ח לֹא נִהְיָה - לֹא נִרְאָה
בְּשָׁמַיִם, כִּי הוּא אֹת עוֹלָם
הָיָה, אֲדוֹנָנוּ בְּרַ יְהוָה.

לְכָל יִשְׂרָאֵל הָאִיר, בְּסוֹד תּוֹרַת
הַבְּהִיר - בְּסוֹדוֹת הַתּוֹרָה הַבְּהִירִים,
כְּאוֹר הַחֲמָה מִזְהָר [-מאיר],
אֲדוֹנָנוּ בְּרַ יְהוָה.

מִקּוֹם בָּחַר בְּשָׁמַיָא [-בשמים]
לְאַחַר מוֹתוֹ, לְהִיּוֹת בְּחֶלֶק אֶחָד
עִם הַנְּבִיא אֲחִיָּה הַשִּׁילוֹנִי, זֶה
[-הוא] מִבְּנֵי עֲלִיָּה, אֲדוֹנָנוּ בְּרַ
יְהוָה.

נְחֻמְד מְאֹד לְמַעְלָה - בְּעוֹלָם
הָעֲלִיוֹן, זָכָה לְיָקָר [-לכבוד] וְגִדְלָה,
פְּתָרֵנוּ עֲלִיוֹן לוֹ נְגָלָה, אֲדוֹנָנוּ בְּרַ
יְהוָה.

מקורות וציטוטים

נצרך דורו לקשת, על כן אמר שהוא עצמו היה אות
עולם. **כא.** כאמור בזוהר (ח"ג רפז): שקודם מותו אמר
כי הראו לו מקומות של צדיקים, ולא היו נראים לו
מקומות אלו עד שבחר לו להיות עם אחיה השילוני.
כב. כפי שאמר בסוכה (מה:): ראיתי בני עליה והן מועטין,
אם אלף הן אני ובני מהן, אם מאה הן אני ובני מהן,
אם שנים הן אני ובני מהן. וראה בן יהודע [לבעל הבן
איש חי מחבר הפיוט] שכתב שלא התפאר בכך אלא
בכדי ללמד שזכה לכל זה בעבור עסקו בתורת הסוד
ושירצו השומעים לילך בדרכיו. **כג.** יש גורסים 'סתרי'.

(יז-יז): שגורה המלכות על שמירת שבת, ברית מילה
ונדה, והלכו רבי שמעון בר יוחאי ורבי אלעזר ברבי יוסי
לבטל את הגזירה, ובטלוה על ידי נס. **יח.** הקשת
היא אות ברית לדורות עולם כי לא יהיה עוד מבול,
משום ברית שכרת הקב"ה עם נח, כאמור בבראשית (ט
יב-יז). **יט.** ראה בכתובות (עז:): שאמר רשב"י על רבי
יהושע בן לוי שאם נראתה הקשת בימיו אינו צדיק גמור,
שאם יש צדיק גמור בדור אין צריכים לאות [מפני
שהצדיק מגן עליהם מפני המבול] (על פי רש"י שם).
כ. ראה לעיל שהקשת היא אות ברית עולם, וכיון שלא

בא
יא,
אי.
נה
נה
גנו
נת
נה
יא
ט,
יו
נה
על
ר.
זם
לו
בת
ריה
נים
זים
את
ונה
על
גון
חוד
בו
לאי
זול,
ילה

ל"ג בעומר - מתוך זמירות שבת המבואר מתיבתא

ס יני סיני לו נקרא. ארי
שפחבורה. ממונו תצא תורה.
אדוננו בר יוחאי.

אדוננו בר יוחאי: ואמרתם

עשה שבועים תקונים, והוא
ספר תיקוני זוהר, והם יקרים
מפנינים, בם תקן את העולמות
העליונים, אדוננו בר יוחאי.

אדוננו בר יוחאי: ואמרתם

פתח את פיו בחכמה והוציא
וגילה אור תעלומה - סודות
התורה, תקן זהרי חמה, אדוננו
בר יוחאי.

אדוננו בר יוחאי: ואמרתם

צדיק יסוד העולם, גלה את
המדרש הנעלם, יכול לפטר את
כל העולם כולו מן הדין, אדוננו
בר יוחאי.

אדוננו בר יוחאי: ואמרתם

קולו זמר עריצים, והכרית את
הקוצים, והציל את
צדיק יסוד העולם. גלה מדרש
הנעלם. יכול לפטר העולם. אדוננו בר יוחאי: ואמרתם

קולו זמר עריצים. והכרית את הקוצים. והציל

מקורות וצינונים

מחלקי הזוהר. לא. כאמור בסוכה (מה:), יואמר חזקיה
אמר רבי ירמיה משום רבי שמעון בר יוחאי, יכול אני
לפטר את כל העולם כולו מן הדין מיום שנבראתי עד
עתה [בזכותי, אני סובל כל עוונותיהם ופטרן מן הדין,
רש"י (דיה לפטור)], ואילמלי אלעזר בני עמי מיום שנברא
העולם ועד עכשיו, ואילמלי יותם בן עוזיהו עמנו מיום
שנברא העולם עד סופו. וראה ביאורו של בעל הבן איש
חי [מחבר הפיוט] על מאמר זה, בספריו שני אליהו (א
ז) ובן יהודע (סוכה שם). לב. על פי ישעיה (כה ה).
ראה בזוהר (ח"ג רפד:) שקול הזמירות מכרית את

כד. ראה ענין זה בתקוני זוהר (תקון יא), ועיי' עוד כחו
דרשב"י (דף ל. ודף ע:). כה. ראה בבבא מציעא (פד:)
שרבי אלעזר ברבי שמעון נקרא ארי בן ארי. כו. על
פי משלי (ג טו). כז. על פי משלי (לא טו).
כח. אפשר שהכוונה לחיבור ספר הזוהר. כט. על פי
משלי (י כה). ועיין (יומא לח:). שאפילו בשביל צדיק אחד
העולם מתקיים, ודרשו כן מפסוק זה. וראה עוד חגיגה
(יב:). ואודות זאת שרשב"י שייך ליסוד, ראה בניהו על
תיקוני זוהר בראש הספר, שכתב כן על פי שער
הגלגולים (הקדמה כו דף כו:), עיי"ש בזה. ל. אחד

הק

תב

נס

יפ

בל

עין

בע

ה

העו

לבי

המי

יהו

הכו

איש

קלב

ל"ג בעומר - מתוך זמירות שבת המבואר מתיבתא

הַלְחוּצִים לִי, אֲדוֹנָנוּ בַּר יוֹחָאי.

רָאָה פָּנָיו מְאִירִים, בְּעַת שַׁבְּתוֹ עִם חֲבֵרִים, עַת גָּלָה לָהֶם סוּד [סודות] נִסְתָּרִים לִי, אֲדוֹנָנוּ בַּר יוֹחָאי.

שְׁלוֹם רַב עַל מְשַׁכְּבוֹ, מֵה רַב יָפִיו וּמֵה גְדוֹל טוֹבוֹ, דּוֹבֵר אֶמֶת בְּלִבָּבּוּלָה, אֲדוֹנָנוּ בַּר יוֹחָאי.

תּוֹרָתוֹ מִגֵּן לָנוּ, הִיא מְאִירַת עֵינֵינוּ. וְיֵהי רִצּוֹן שֶׁהוּא יַמְלִיץ טוֹב בְּעַדְנוּ, אֲדוֹנָנוּ בַּר יוֹחָאי.

וּמֵה טוֹבוֹ. דּוֹבֵר אֶמֶת בְּלִבָּבּוֹ. אֲדוֹנָנוּ בַּר יוֹחָאי:

הִיא מְאִירַת עֵינֵינוּ. הוּא יַמְלִיץ טוֹב בְּעַדְנוּ. אֲדוֹנָנוּ בַּר יוֹחָאי:

וּמֵה טוֹבוֹ. דּוֹבֵר אֶמֶת בְּלִבָּבּוֹ. אֲדוֹנָנוּ בַּר יוֹחָאי:

וּמֵה טוֹבוֹ. דּוֹבֵר אֶמֶת בְּלִבָּבּוֹ. אֲדוֹנָנוּ בַּר יוֹחָאי:

וּמֵה טוֹבוֹ. דּוֹבֵר אֶמֶת בְּלִבָּבּוֹ. אֲדוֹנָנוּ בַּר יוֹחָאי:

וּמֵה טוֹבוֹ. דּוֹבֵר אֶמֶת בְּלִבָּבּוֹ. אֲדוֹנָנוּ בַּר יוֹחָאי:

וּמֵה טוֹבוֹ. דּוֹבֵר אֶמֶת בְּלִבָּבּוֹ. אֲדוֹנָנוּ בַּר יוֹחָאי:

מקורות וציונים

כאור השמש וכו'. נוראה בסוד ישרים, לבעל הבן איש חי מחבר הפיוט (ח"ב סי' יד) מה שביאר בזה. ועוד אפשר שהכוונה לעת פטירתו, כאמור בזוהר (ח"ג רצו:). שאחר שגילה סודות גדולים לחברים, נסתלק מן העולם, והיו פניו מאירים, וראה שם עוד. לה. על פי תהלים (טו ב), שאינו מדבר אחד בפה ואחד בלב, אלא מה שהוא בלבבו הוא אמת, ואותו הוא אומר. רש"י ורד"ק.

העריצים הם המקטרגים. לג. ניש לציין שבפיוט אחר לבעל הבן איש חי מחבר פיוט זה, והוא לכבוד דוד המלך, ונקרא 'חיש נגילה ונשמחה', נמצא בית דומה, והוא הציל את הלחוצים כי קולו זימר עריצים, וגם הכרית את הקוצים, בזמר ושיר ושבחה (אוצרות חיים אישים במקרא ובתלמוד, ח"ו עמ' תצ). לד. בזוהר (ח"ג קלב): נאמר שאמר רשב"י שהוא רואה את פניו מאירות

רי
ה,
וא
ים
ית
יא
ית
נו
נת
נת
נו
נת
ום
ל
קה
אני
עד
יו,
רא
יום
יש
א)
ה).
את

ל"ג בעומר - מתוך זמירות שבת המבואר מתיבתא

דברי רבי עקיבא אלו הם משנה בסוף מסכת יומא (פה:). נהוג לשיר משנה זו ביום ל"ג בעומר*

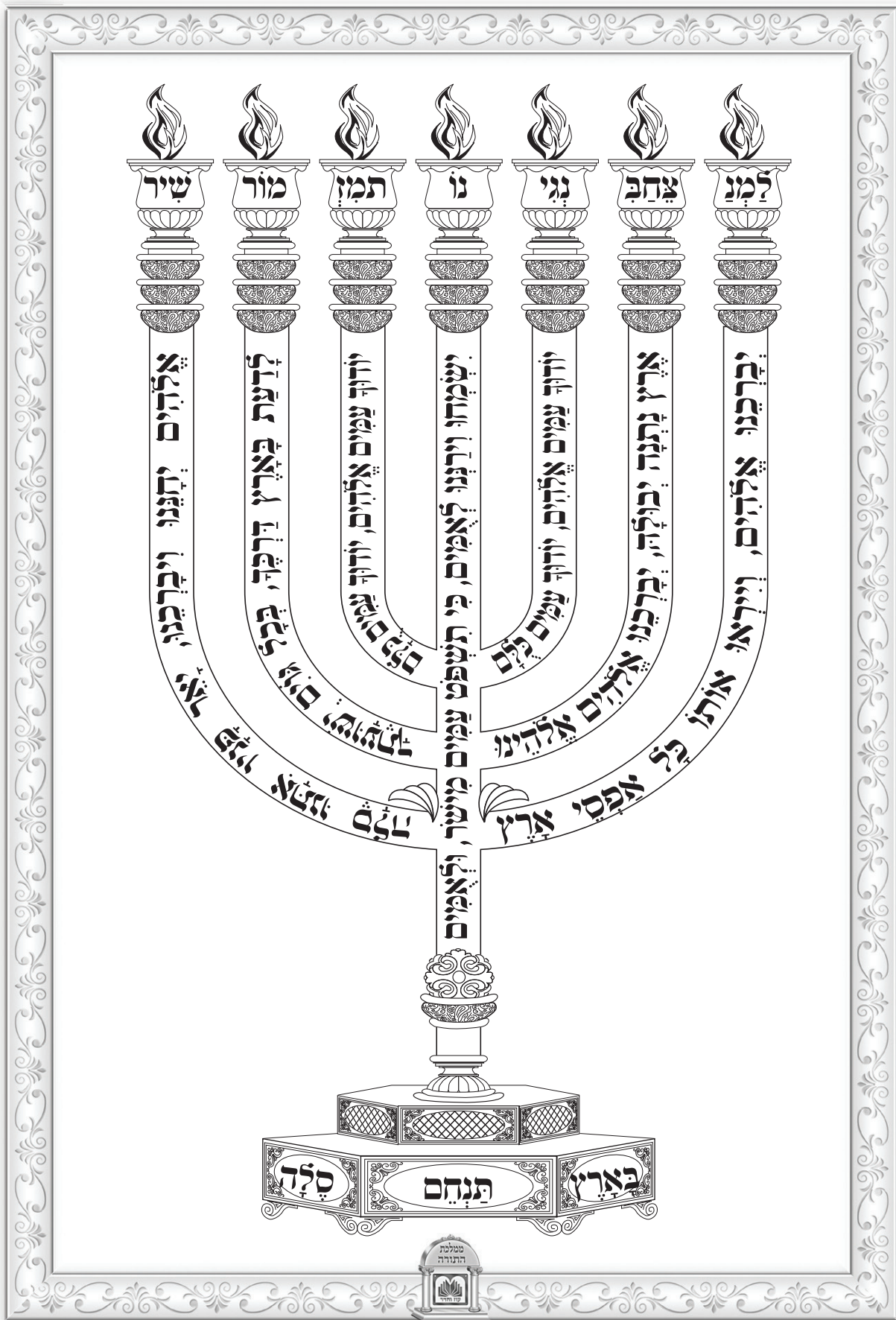
אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, אֲשֶׁרִיכֶם
יִשְׂרָאֵל, לְפָנַי מִי אַתֶּם מְטַהְרִין אֶת
עַצְמְכֶם מִחֲטָאִיכֶם, וּמִיב מְטֵהָר
אֶתְכֶם, אֲבִיכֶם שְׁבַשְׁמַיִם, לְפָנָיו
אַתֶּם מִיטְהָרִים וְהוּא הַמְטַהֲרֶכֶם.
שְׁנֵאמַר (יחזקאל לו כה) 'וְזָרְקֵתִי
עֲלֵיכֶם מִיַּם טְהוֹרִים וְטִהַרְתֶּם', הָרִי
שֶׁהַקְּב"ה בַּעֲצָמוֹ מִזֶּה עֲלֵיהֶם מִי
חֲטָאֵת לְטַהַרְסָה, וְאוֹמַר (ירמיה יז
ג) 'מִקּוֹה יִשְׂרָאֵל ה' כְּלוֹמַר שֶׁהוּא
הוּא מִקּוֹה הַטְּהָרָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל,
מֵה - כְּמוֹ שֶׁמִּקּוֹהֵי מְטַהֵר אֶת
הַטְּמֵאִים אֶף הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
מְטַהֵר אֶת יִשְׂרָאֵל.'

אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, אֲשֶׁרִיכֶם
יִשְׂרָאֵל, לְפָנַי מִי אַתֶּם
מְטַהְרִין, וּמִי מְטַהֵר אֶתְכֶם, אֲבִיכֶם
שְׁבַשְׁמַיִם. שְׁנֵאמַר, וְזָרְקֵתִי עֲלֵיכֶם
מִיַּם טְהוֹרִים וְטִהַרְתֶּם. וְאוֹמַר,
מִקּוֹה יִשְׂרָאֵל יְהוּה. מֵה מִקּוֹה
מְטַהֵר אֶת הַטְּמֵאִים, אֶף הַקְּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא מְטַהֵר אֶת יִשְׂרָאֵל:

מקורות וציטוטים

משיב התנא לשאלה 'מי מטהר אתכם' נהיינו שהתנא השיב קודם לשאלה השניה בה סיים, שמבואר שהקב"ה זורק עליהם מים טהורים בעצמו. וראה עוד בהערה להלן. ה. יש גורסים 'המקוה'. 1. בתוספות יום טוב ביאר שבכך משיב התנא לשאלה 'לפני מי אתם מטהרים', העוסקת באדם הבא מעצמו לטהר, ומבואר בפסוק שהקב"ה הוא מקוה טהרה. נכלומר שהשב מעצמו באתערותא דלתתא דומה לטובל במקוה, שהוא עצמו עושה את הטבילה המטהרת, אמנם הקב"ה הוא המקוה המטהר, והשב על ידי אתערותא דלעילא דומה למי שמזים עליו מי חטאת לטהרו, שהמזה עושה את הטהרה והמזה אינו עושה דבר, וכן הקב"ה הוא העושה את הכל.

א. אולי הוא לעורר זכותו של רבי עקיבא, כי יום זה הוא גם יום שמחתו, שפסקו בו תלמידיו מלמות, ושסמך תלמידיו הקדושים, וגם הוא רבו של רשב"י בעל ההילולא, ושמחת תלמידו שמחת רבו היא. משנת יוסף (ח"ב מאמר עו אות ז). ב. יש גורסים 'מי'. ג. בתוספות יום טוב ביומא (פ"ח מ"ט) ביאר את כפל הדברים, שהדרך הישרה היא שהאדם יבוא בעצמו להתקדש ולהטהר, והבא ליטהר מסייעין בידו ומטהרים אותו, וזהו 'לפני מי אתם מטהרין'. אמנם לפעמים יצר לב האדם רע עליו מאוד, ואז הקב"ה מעיר בו לשוב לפניו ולהטהר, לבל ידח ממנו נידח, וזהו 'מי מטהר אתכם'. וראה להלן בביאור תשובת התנא. ד. בתוספות יום טוב שם ביאר לפי דרכו, שבכך

שִׁיר
מִזְמֹר
תְּמִנָּה
נֹגֵן
נְגִינָה
צִדְקָה
לְמִנָּה

יְהוָה יִשְׁמְרוּ וְיִרְחֲמוּ לְאֵמִים, כִּי הִשְׁפַּטְתָּ עַמִּים מִיִּשְׂרָאֵל וְלֹאֲמִים
יִשְׁמְרוּ וְיִרְחֲמוּ לְאֵמִים, כִּי הִשְׁפַּטְתָּ עַמִּים מִיִּשְׂרָאֵל וְלֹאֲמִים
יִשְׁמְרוּ וְיִרְחֲמוּ לְאֵמִים, כִּי הִשְׁפַּטְתָּ עַמִּים מִיִּשְׂרָאֵל וְלֹאֲמִים
יִשְׁמְרוּ וְיִרְחֲמוּ לְאֵמִים, כִּי הִשְׁפַּטְתָּ עַמִּים מִיִּשְׂרָאֵל וְלֹאֲמִים
יִשְׁמְרוּ וְיִרְחֲמוּ לְאֵמִים, כִּי הִשְׁפַּטְתָּ עַמִּים מִיִּשְׂרָאֵל וְלֹאֲמִים
יִשְׁמְרוּ וְיִרְחֲמוּ לְאֵמִים, כִּי הִשְׁפַּטְתָּ עַמִּים מִיִּשְׂרָאֵל וְלֹאֲמִים
יִשְׁמְרוּ וְיִרְחֲמוּ לְאֵמִים, כִּי הִשְׁפַּטְתָּ עַמִּים מִיִּשְׂרָאֵל וְלֹאֲמִים

סֶלָה
תְּנַחֵם
נִצְרָה

סדר תפלת הדרך

היוצא לדרך אפילו רק עד פרסה צריך להתפלל תפלת הדרך. אבל אם הוא צריך לילך רק פחות מפרסה מתפלל בלא חתימה. אבל אם הוא מקום סכנה אפילו בפחות מפרסה צריך להתפלל בחתימה. ותיכף כשיוצא מעיבורה של עיר צריך לאומרה ואם שכח, מתפלל כל זמן שהוא בדרך ובלבד שלא הגיע עדיין תוך פרסה הסמוכה לעירו או לעיר שרוצה ללון בה. ומשם ואילך יאמרנה בלא חתימה. ויש להסמיך תפלת הדרך לברכה אחרת כדי שתהא ברכה הסמוכה לחברתה. לכן כשיוצא לדרך בשחרית קודם התפלה (כשהוא בהכרח), יש לומר ברכת השחר על הדרך ולהסמיך תפלת הדרך לברכת השחר. וביום יאכל איזה פרי ויסמיך תפלת הדרך לברכת הפרי, או כשמטיל מים יסמוך אותה לברכת אשר יצר:

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שְׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם. וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם. וְתַסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לְמַחֲזוֹ הַפְּצֵנוּ לְחַיִּים וְלִשְׁמִיחָה וְלִשְׁלוֹם. (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחְזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם) וְתַצִּילֵנוּ מִכָּפַף כָּל אֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בְּדַרְךְךָ וּמִכָּל מִינֵי פּוֹרְעָנִיּוֹת הַמְתַּרְגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לְעוֹלָם וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתַתְּנֵנוּ לַחַן וְלַחֶסֶד וְלִרְחֻמִּים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רוֹאֵינוּ וְתַגְּמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ. כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל פֶּה: בְּרוּךְ אַתָּה יי, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

ואומר ג'פ' ויעקב הלך לדרך ויפגעו בו מלאכי אלהים: ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה ויקרא שם המקום ההוא מחננים.

יכין בתיבת רא"ם ר"ת רפאל אוריאל מיכאל. וגבריאל נכלל בשם אלהים מדת הגבורה:

אח"כ יאמר לי פעמים לישועתך. ו' פעמים ויהי נועם. י' פעמים וברוך. ה' פעמים המלאך הגואל. סימן לוי"ה:

ואומר ג'פ' וישעו ויהי חתת אלהים על הערים אשר סביבותיהם ולא רדפו אחרי בני יעקב:

ואומר ג' פעמים פסוק המלאך הגואל:

ואומר ג'פ' לישועתך קויתי יי: ג'פ' הנה אנכי שלח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכינותי:

ויאמר ג' פעמים ברכת כהנים. וז' פעמים ויהי נועם. ויכין בפסוק כ"י מלאכיו יצויה לך ס"ת "יוהר" והוא שם מסוגל לשמירה:

ואומר אַתָּה סֵתֵר לִי מִצַּר תַּצְרֵנִי רְנֵי פִלֵּט תִּסּוּבְּבֵנִי סֵלָה: בְּטַחוּ בֵּי עַדִּי עַד כִּי בִּינָה יי צוֹר עוֹלָמִים: יי עַז לַעֲמוֹ יִתֵּן, יי יְבַרְךָ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם: יי צְבָאוֹת עֲמֻנוּ, מִשְׁגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֵלָה: יי צְבָאוֹת אֲשֶׁרֵי אָדָם בְּטַח בְּךָ: ג'פ' יי הוֹשִׁיעָה, הַמְּלַךְ יַעֲנֵנוּ בַּיּוֹם קַרְאֵנוּ: (ויכין בר"ת יב"ק")

שיר למעלות, אשוא עיני אל ההרים, מאין יבא עזרי: עזרי מעם יי עושה שמים וארץ. אל יתן למוט רגלך, אל יגום שמך: הנה לא יגום ולא יישן, שומר ישראל: יי שמך, יי צלך על יד מינך: יומם השמש לא יכבה, וירח בלילה: יי שמך מכל רע, ישמר את נפשך: יי ישמר צאתך ובואך, מעתה ועד עולם:

ואומר מגדל עז שם יי בו רויץ צדיק ונשגב: בשם יי אלהי ישראל. מימיני מיכאל, ומשמאלו גבריאל, ומלפני אוריאל, ומאחורי רפאל, ועל ראשי שכינת אל: וילך לדרך שלום

